

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav pro klasickou archeologii

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ondřej Holý

Římané v Británii a limes v letech 77–211 po Kr.

The Romans in Britain and limes from 77 to 211 AD.

Praha 2019

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Musil, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych velice rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce panu doc. PhDr. Jiřímu Musilovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, cenné rady a pomoc při psaní této práce. Dále Mgr. Michalovi Dyčkovi za poskytnutí několika důležitých studijních materiálů a ostatním vyučujícím z Ústavu pro klasickou archeologii za jejich ochotu a cenné rady. Dále bych také rád poděkoval své rodině, a to především své mamince, která mě vždy podporovala ve studiu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10.5.2019

.....

Ondřej Holý

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je zkoumání a popis vojenských operací prováděných římskou armádou v provincii Britannia od roku 77. po Kr. do roku 211. po Kr., které vedly k vzniku limitu (*limes Romanus*) na tomto území, a to na základě písemných, a především archeologických pramenů. V níže uvedených kapitolách jsou popsány jednotlivé vojenské operace a k nim se vztahující lokality, které archeologicky dokládají římskou přítomnost, a to především díky fortifikacím, v provincii Britannia ve výše uvedeném období.

Klíčová slova

Římská provincie Britannia

Vojenské operace

Římské pochodové tábory

Limes Romanus

Abstract

The primary goal of this bachelor's thesis is the study and description of military operations run by the Roman army in the province of Britannia from the year 77 a.c. until 211 a.c. which led to the introduction of limits (limes Romanus) in the area, mostly due to written, primarily archeological, causes. In the following chapters the individual military operations are described in detail and in context with the locations which archeologically show the Romans' presence, foremost thanks to fortifications built in the province of Britannia during the aforementioned time period.

Key words

Roman province of Britannia

Military operations

Roman marching camps

Limes Romanus

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Agricolovo tažení v Británii.....	10
2.1. První sezona.....	11
2.2. Druhá sezona.....	14
2.3. Třetí sezona.....	17
2.3.1. Římská pevnost Chester (Deva Victrix)	19
2.3.2. Newstead.....	21
2.4. Čtvrtá sezona.....	24
2.5. Pátá sezona.....	27
2.6. Šestá sezona.....	29
2.6.1. Tábory typu Stracathro.....	31
2.7. Sedmá sezona.....	33
3. Glen Forts.....	37
3.1. Fendoch.....	39
3.2. Inchtuthil.....	41
4. Gask Ridge.....	45
5. Stanegate.....	47
6. Hadriánův val.....	49
6.1. Topografie a dimenze Hadriánova valu.....	49
6.2. Stavba Hadriánova valu.....	51
6.3. Části Hadriánova valu.....	53
6.3.1. Příkop.....	53
6.3.2. Val.....	53
6.3.3. <i>Vallum</i>	54
6.3.4. Mílové pevnůstky a věže.....	55
6.3.5. Mosty.....	56
6.3.6. Pevnosti.....	56
6.4. Posádky valu.....	59
6.5. Funkce a účel valu.....	59
7. Antoninův val.....	63

7.1. Antoninovo tažení.....	63
7.2. Stavba a dimenze Antoninova valu.....	64
7.3. Pevnosti.....	65
7.4. Posádky valu.....	67
7.5. Funkce valu.....	68
8. Tažení Septimia Severa.....	70
9. Závěr.....	73
Zdroje obrázků.....	75
Antické prameny.....	77
Literární zdroje.....	78
Internetové zdroje.....	80

1. Úvod

Tato práce se zabývá aktivitami římských vojsk v provincii Britannia, a to od roku 77. po Kr. do roku 211. po Kr., při nichž vznikaly hranice této provincie. V práci bude popsáno, jaké okolnosti vedly ke vzniku hranic, z jakých částí se skládaly a také jejich účinnost v rámci říše. Většina vojenských operací se odehrávala na území dnešního Skotska a proto většina „systémů“, a hranic bude na výše zmíněném území.

Vojenské operace na území provincie Britannia neprobíhaly svévolně a vždy měly nějaké opodstatnění. Většina vojenských aktivity byla odrazem imperiální politiky císaře. Proto v některých obdobích máme tzv. propast, kdy nemáme jak archeologickou, tak písemnou evidenci o dění v provincii. Tyto tzv. propasti se dají jednoduše vysvětlit a to tak, že pokud císař byl vojensky zainteresován v jiné části říše, potřeboval většinou posily z oblastí, kde byl klid. Tedy pokud byla část vojska odvelena z Británie na jiné území, nebylo možné provádět vojenská tažení na tomto ostrově.

Pro lepší pochopení a zasazení událostí, které se udály ve výše zmíněném období nám pomohou písemné a archeologické prameny. Tato závěrečná práce bude primárně vycházet z archeologických pramenů. Do těchto pramenů patří vojenská architektura (dočasné, pochodové tábory, pevnosti), fragmenty keramiky, kdy na území provincie Britannia se převážně jednalo o jihogalskou *terra sigillata* (v anglosaských zemích označována jako *Samian Ware*), fragmenty skla, dedikační nápisy a mince, které jsou nejlepším prvkem pro nejpresnější dataci.

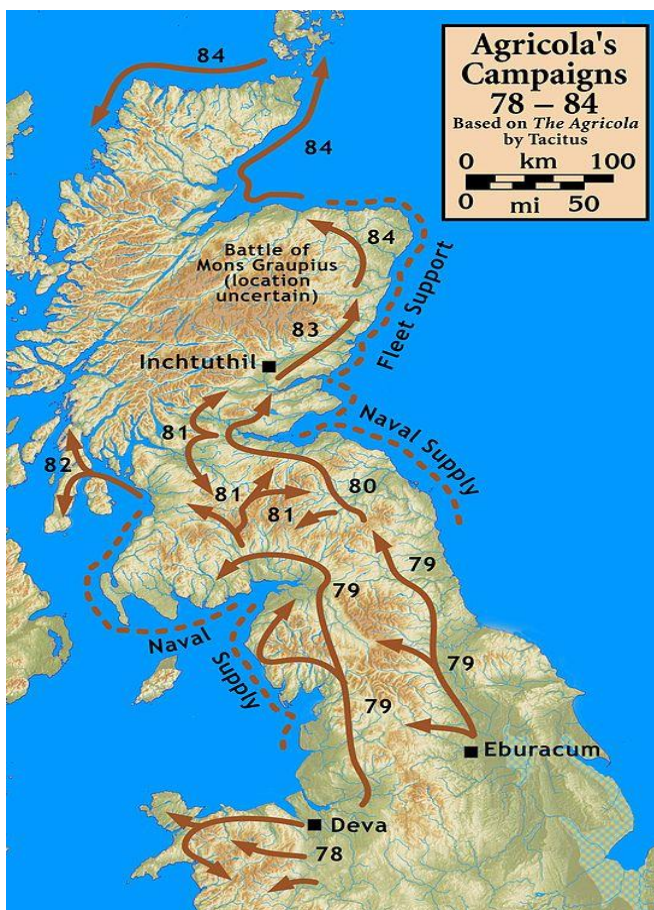
Druhým pramenem, z kterého vychází tato práce, jsou prameny písemné. V této práci bude nejvíce využíváno dílo „*Vita Iulii Agricolae*“, a to pro kapitoly týkající se tažení guvernéra G. I. Agricoly, od antického autora Tacita. Nutno zmínit, že Agricola byl Tacitovým tchánem, a tedy jeho dílo je v jistých ohledech zaujaté, proto musíme na některá fakta koukat s nadhledem. Ale v mnoha

ohledech můžeme Tacitův popis událostí podpořit archeologickými důkazy, tedy jeho dílo je velice přínosné pro naše bádání.

2. Agricolovo tažení v Británii

V létě, roku 77. po Kr. se dostává na území dnešní Velké Británie Gnaeus Iuius Agricola v pozici guvernéra (Keepie 2004, 4). Nutno podotknout, že toto nebylo poprvé, kdy se ocitnul Agricola na území Velké Británie. Již v roce 60. po Kr. se Agricola v pozici vojenského tribuna (*tribunus laticlavius*), pod vedením tehdejšího guvernéra Gaia Suetonia Paulina, zúčastnil bojů proti královně Boudicce, která vedla revoltu proti římské nadvládě (Hanson 1987, 34, Birley 2005, 73). Díky těmto událostem poznal nejen charakter krajiny, ale také daný terén, kmeny, které zde žily, a tedy i jejich vojenskou sílu a strategii. Z mého pohledu měl jistou výhodu pro své budoucí působení na území dnešní Velké Británie.

Obr. č. 1 – Mapa znázorňující pravděpodobné směry všech tažení G. I. Agricoly mezi lety 77-83 po Kr. Zdroj: <https://en.wikipedia.org>, datum stažení 27.1.2019 15:36

2.1. První sezona

První Agricolova sezona, jak jsem již zmínil v předešlé kapitole, proběhla v polovině léta roku 77. po Kr. ve Walesu proti kmeni Ordoviků. Před samotným popisem těchto událostí, musím zmínit dvě fakta a to, zaprvé – Agricolovo tažení je rozděleno na 7 sezon, které trvaly (většinou) od počátku léta do začátku podzimu. Zadruhé – datovat první Agricolovu sezonu můžeme k roku 77. po Kr. anebo 78. po Kr. V této práci bude používán první typ datování, a to tedy rok 77. po Kr.

Pro toto tažení měl Agricola k dispozici 4 legie, a to *legio II Augusta* v Caerleonu, *legio II Adiutrix* v Chesteru, *legio IX Hispana* v Yorku, *legio XX Valeria Victrix* ve Wrexeteru (Maxwell 1989, 29) a přinejmenším 90 auxilií (Maxwell 1989, 27). Tomuto tažení však předcházela událost. Před Agricolovo příjezdem Ordovikové přepadli a rozdrtili římský jezdecký oddíl, který byl umístěn na jejich území (Tacitus, *Život Iulia Agricoly*, 18). Na tuto událost reagoval Agricola tím, že vytáhl v čele svých vojsk proti tomuto kmeni na souši a porazil je. Po tomto střetu měl být skoro celý kmen vyvražděn. Místo střetu není přesně známo, avšak Tacitus zmiňuje, že Agricola vedla svá vojska do hornatého terénu, jelikož se Ordovikové neodvážili na přímý boj na rovině (Tacitus, *Život Iulia Agricoly*, 18). Toto je logické vysvětlení, protože se můžeme domnívat, že Ordovikové znali sílu a styl boje římské armády a také, zřejmě neočekávali, že Římané rychle seskupí svá vojska. Neboť Tacitus zmiňuje, *vojenské jednotky byly rozptýlené po provincii a vojsko již předem užívalo odpočinku*“ (Tacitus, *Život Iulia Agricoly*, 18). Po tomto prvním střetnutí Agricola podnikl invazi na ostrov Mona (dnešní Anglesey). Tento ostrov plánoval obsadit dřívější guvernér Suetonius Paullinus, naneštěstí pro něj, mu tento plán překazila revolta pod vedením královny Boudiccy (Hanson 1987, 50). Je velice pravděpodobné, že se samotný Agricola měl zúčastnit této plánované invaze (Birley 2005, 79). Agricola tedy vyslal jako invazní vojsko pomocný sbor Bataviánů

(pravděpodobně), kteří byli známí jako výborní plavci a ostrov dobyl (Hanson 1987, 49).

Díky dobytí ostrova Mona, můžeme určit pravděpodobný rozsah území obývaný kmenem Ordoviků. Pravděpodobně se jednalo o středozápadní a severozápadní Wales. Toto tvrzení se dá podpořit ze dvou důvodů. Zaprvé - k dobytí ostrova Mona postačil pomocný sbor Bataviánů, kteří byli výborní plavci, tedy ostrov nemohl být od pevniny více vzdálen. Zadruhé – v severozápadní části Walesu se nacházejí římské pevnosti, které již existovali anebo byli postaveny během tohoto tažení, a to Pen Llystyn a Caernarvon (Hanson 1987, 47).

Touto poslední událostí skončilo první vojenské tažení. Tažení, které podle mého názoru bylo pro Agricolu velice úspěšné, neboť dokázal v krátkém čase porazit kmen Ordoviků a tím posílil, a hlavně ustálil římskou moc na území Walesu. Následně dobyl ostrov Mona, o který se pokoušel již dříve zmiňovaný Suetonius Paullinus. Těmito kroky si upevnil pozici pro budoucí tažení, která směřovala dále na sever.

Obr. č. 2 – Mapa ukazující kmeny žijící na území dnešního Walesu.

Zdroj: <https://en.wikipedia.org>, datum stažení 6.3.2019 07:25

Obr. č. 3 – Mapa ukazující ostrov Anglesey a jeho vzdálenost od pevniny Walesu. Zdroj: <https://en.wikipedia.org>, datum stažení 6.3.2019 07:25

2.2. Druhá sezona

V létě, roku 78. po Kr., se Agricola, během druhého vojenského tažení, zaměřil na výstavbu vojenských pevností. Osobně prozkoumával oblasti, které by byly vhodné pro tento záměr, a také shromáždil vojsko určené k výpadům na nepřátelské území. Tímto chtěl docílit toho, aby nepřátelé měli strach a o to více si vážili míru (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 20). Aspoň takto popisuje Agricolovo jednání Tacitus. Tyto výboje byly zřejmě na území kmene Brigantů, které bylo na území dnešní severní Anglie a jižního Skotska (Hanson 1987, 55, Maxwell 1989, 29).

Mnohé kmeny, zřejmě kvůli vojenským operacím Agricoly, opustili od nepřátelství a poskytli Římanům rukojmí. Následně si je Agricola zajistil i posádkami a tvrzemi (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 20). Toto Agricolovo činění bylo logické, neboť pevnostmi zabezpečil nově dobyté území a také měl nové výchozí body pro budoucí tažení následujícího léta. Zde vyvstává otázka, kde Agricola postavil nové tábory, či pevnosti a také zdali jen neobsadil starší pevnosti z dob tažení guvernérů Cerialise a Frontina. Například v Yorku (*Eboracum*) byla doložená přestavba původní vexilační pevnosti na novou pevnost, která pojmula celou legionářskou posádku (Hanson 1987, 64). Zajímavostí je, že samotná vojenská pevnost v Yorku nemusela být založena guvernérem Quintem Petilliem Cerialisem. Nález mince, která je datována k roku 66. po Kr., ve výplni příkopu, který byl 1,2 m široký a 0,5 m hluboký, poukazuje na dřívější okupaci (výstavbu pevnosti) Marcusem Vettiem Bolanem (Wilson, 10). Dále nálezy rané Flávijské keramiky byly objeveny v pevnosti v Manchesteru (*Mamucium*). V pevnosti, která byla strategicky umístěna na důležité cestě do pevnosti v Ribchesteru (*Bremetennacum Veteranorum*), která pravděpodobně spadala do stejného období. Tuto skutečnost nám dokládá nález před-Flávijských bronzových mincí (Hanson 1987, 65).

Pevnosti, které vznikly během Agricolova druhého tažení jsou na lokalitách Corbridge (Red House) u řeky Tyne, a Carslile.

Samotná lokalita Carslile již byla dříve okupována římskými jednotkami a to 5 let před Agricolovo příchodem na toto místo (Birley 2005, 80). Tedy Agricola vystavěl novou pevnost na původní. Tyto pevnosti byly s velikou pravděpodobností výchozím bodem pro následnou kampaň příštího léta.

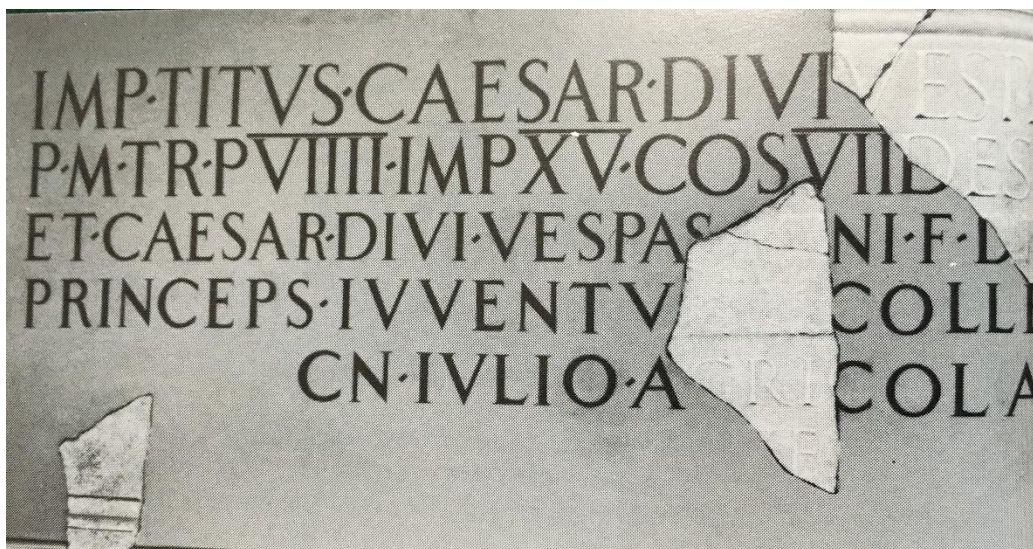
Důkazem pro dataci pevnosti v Carlisle jsou nálezy keramiky a mincí. Dále nám může pomoci dendrochronologická analýza trámu, z budovy, u které bohužel doposud nevíme její význam, který byl nalezen v okolí Carslile. Z analýzy vyplívá, že strom byl pokácen okolo roku 79. po Kr. (Hanson 1987, 85). Nálezy ve vexilační pevnosti v Red House, zahrnující zdobenou jihogalskou *terru sigillatu*, mince a razítka datují výstavbu pevnosti do roku 75/80. po Kr. (Dore 1981, 65).

Díky Tacitovi se dále dozvídáme, že v zimě tohoto roku Agricola přiměl lidi k výstavbě chrámů, tržišť a domů, a to díky své osobní domluvě a finanční podpoře ze státních prostředků (Tacitus, *Život Iulia Agricoly*, 21). Tacitus nezmiňuje, kde přesně došlo k těmto novým výstavbám. Také je dosti pravděpodobné, že plán na výstavbu mohl vzniknout v témže roce, avšak v zimě byly velice špatné podmínky na stavbu těchto objektů, tudíž si myslím, že výstavba mohla pravděpodobně začít následující rok z jara.

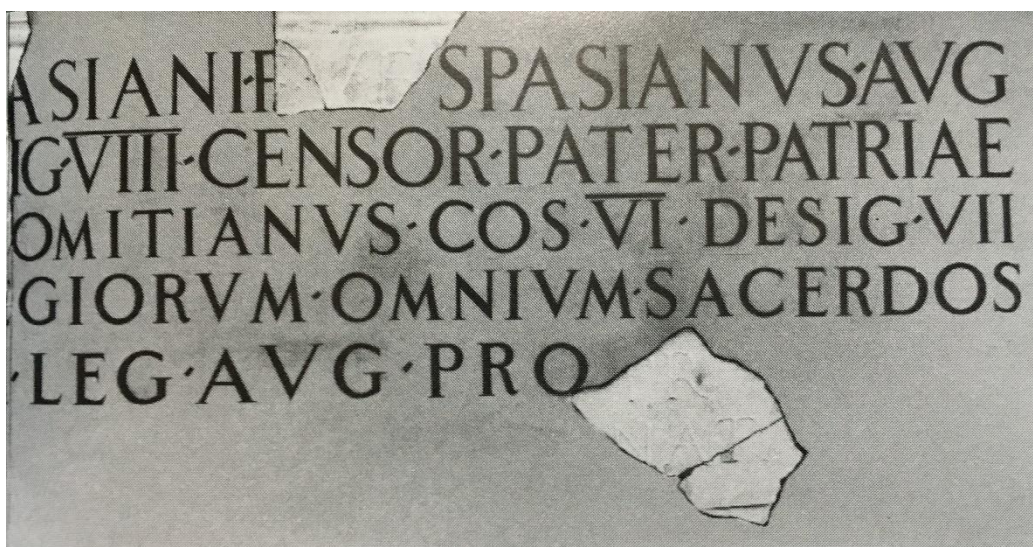
Jediné město, kde máme doložené stavební činnosti na popud Agricoli, je *Verulamium* (ležící severozápadně od dnešního St Albans). Toto město, stejně jako *Durovernum Cantiacorum* (dnešní Canterbury), bylo založeno v padesátých letech 1. století po Kr. jako *civitas* a později povýšené na *municipium*. V tomto městě nechal vystavět nové kamenné fórum. Důkazem pro toto tvrzení je nápis z fóra, který je datován ke dvěma rokům a to 79. po Kr. a 81. po Kr. (Hanson 1987, 74). Můžeme si tedy položit otázku, proč proběhly stavební činnosti pouze v tomto jednom městě. Dle mého názoru, ostatní města plnila svoji úlohu a byla v takovém stavu, kdy nebylo zapotřebí stavebních úprav a také, jak zmínil Tacitus, na úpravu měst bylo zapotřebí finančních prostředků a těch zřejmě

nebylo tolik, aby mohly probíhat stavební procesy v jiných městech.
A pokud k nějakým došlo, tak doposud o nich nemáme zmínky.

Obr. č. 4–1. Část nápisu dedikovaného G. I. Agricolovy na fóru ve *Verulamii*. Zdroj: W.S. Hanson 1987, 86.

Obr. č. 5–2. Část nápisu dedikovaného G. I. Agricolovy na fóru ve *Verulamii*. Zdroj: W.S. Hanson 1987, 86.

2.3. Třetí sezona

V roce 79. po Kr., během třetího tažení, objevil Agricola nové kmeny a vyplnil nepřátelské území až k zátocce *Tanaus*, dnešní ústí řeky Tay (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 22). Bohužel Tacitus nezmiňuje, jakou trasou se Agricolovy síly vydaly. Pravděpodobně využil dvě hlavní cesty. Přes Annandale do Clydesdale na západě a cestu přes Redesdale do Lauderdale na východě (Hanson 1987, 84). K tomuto tvrzení nám můžeme pomoci evidence dočasných římských pochodových táborů. Přestože je jejich počet v Lowlands (neoficiální název území ve Skotsku, kdy hranicí tohoto území je linie mezi Stonehaven a Helensburgh) nemalý, tak je nemůžeme s určitostí datovat do období tohoto tažení (Hanson 1987, 84). Pokud by dočasný pochodový tábor v Castledykes, menší než 20 ha spadal do tohoto období, poukazovalo by to na rozdělení armády na dvě části. Naproti tomu, dva dočasné tábory v Dunningu a Abernethy v oblasti Perthshire, které mají velikost 46,5 ha, poukazují na ten fakt, že byla armáda znovu spojena pro finální pochod k ústí řeky Tay (Hanson 1987, 85). Během tohoto tažení měl k dispozici Agricola přibližně 20 000 mužů. (Keepie 2004, 6).

Tacitus zmiňuje fakt, že se nepřátelé neodvážili zaútočit na římské vojsko. To sice zápasilo se špatným počasím, avšak zbyl jim čas na zakládání nových tvrzí. (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 22). Zde vyvstává otázka, proč se nepřátelé nebránili? Toto poukazuje na decentralizaci v oblasti Lowlands. Odpovědí na tuto otázku může být to, že ne každý kmen byl nepřítelem Říma. Například kmen Votadinů, který sídlil ve východním Lowlands, se zdál pro římský, protože letecké prospekce poukázaly na nedostatek římských pevností směrem na východ od Dere Street. (Hanson-Maxwell, 1986, 35). To, že Votadinové byli pro římské, podporuje mnoho důkazů z Traprain Law (hlavní opevněné sídliště) o vzájemném obchodu z období 1.-4. stol. po Kr. (Maxwell 1989, 77). Důkazy pro vzájemný obchod mohou být nalezené mince (z této lokality) a to dva denáry (*denarii*), kdy první byl z období

republiky a druhý z doby panování císaře Vespasiana (vyobrazen na minci) (Robertson 1983, 430).

Kromě Votadinů zde ještě sídlili Novantové na jihozápadě, Selgové poblíž horského masívu a Dumnoninové na severozápadě. Kmeny sídlící na západě směrem z Lowlands měly svá sídliště opevněna kamennou zdí, zatím co kmeny na východě měly svá sídliště opevněna lehce (Hanson 1987, 90). Samozřejmě toto nemusí ihned znamenat, že kmeny na západě vystavěly tyto kamenné hradby na obranu proti Římu, ale může to indikovat jisté nepřátelství mezi těmito výše zmíněnými kmeny, a tedy potvrdit ten fakt, že oblast Lowlands byla decentralizována.

Co se týče samotné výstavby pevností, tak Tacitus popisuje: *Ani jedna tvrz, kterou založil Agricola, nebyla od nepřátel dobyta silou zbraní, ani vydána kapitulací nebo útekem, neboť proti dlouhotrvajícímu obléhání byly tvrze zabezpečeny zásobami na celý rok''* (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 22). Výstavba pevností během tohoto tažení byla ovlivněna více faktory. Zaprvé – bylo špatné počasí, které s velkou pravděpodobností znemožňovalo větší, delší pochod na sever. Bylo tedy více času na stavbu pevností. Zadruhé – během tažení, na konci června, zemřel císař Vespasián (Breeze 2006, 35) a tak Agricola pravděpodobně čekal na rozkazy od nastupujícího císaře Tita, který se v té době potýkal s narůstajícími problémy ve střední Evropě, a tedy zřejmě musel přehodnotit další působení a postup římských vojsk na území Británie (Shotter 2004, 30). V neposlední řadě je zde fakt, že následující tažení mělo být Agricolovo posledním tažením, neboť měl skončit v úřadu guvernéra. Chtěl přenechat zkonsolidované území následujícímu guvernérovi pro jeho budoucí působení na tomto území, a proto započal výstavbu pevností, která vyvrcholila následující léto.

2.3.1. Římská pevnost Chester (Deva Victrix)

Pevnost, kterou můžeme pomocí archeologických nálezů datovat do tohoto tažení, je pevnost v Chesteru. Samotná pevnost měla zřejmě více fází před Agricolovo přestavbou, avšak archeologickými důkazy můžeme potvrdit pouze jednu. Nález olověných cihel, které byly objeveny v blízkosti pevnosti, ale byly z území kmene Deceanglů, je přesně datován k roku 74. po Kr., do doby, kdy byl guvernérem Sextus Julius Frontinus (Hanson 1987, 53). Kmen Deceanglů byl keltský kmen na území dnešního severovýchodního Walesu, a tedy bylo nutností, aby zde měli Římané pevnost pro kontrolu a ochranu tohoto území. Samotná Agricolova legionářská pevnost, která je datována k roku 79. po Kr. a to díky nálezům olověných vodních trubek (Hanson 1987, 53, Birley 2005, 83), měla rozlohu o velikosti 25 ha, kdy vnější prostory pevnosti byly 594 x 415 m. Pevnost byla postavena ze dřeva (<http://roman-britain.co.uk/places/deva.htm>).

Jelikož instalace vodního potrubí spadala do sekundární výstavby pevnosti (Hanson 1987, 53), můžeme soudit, že na této pevnosti probíhali stavební práce delší dobu. Tedy pravděpodobně byla pevnost vybudována Agricolou během prvního vojenského tažení roku 77. po Kr. a až následně po dvou letech proběhla sekundární přestavba. Toto tvrzení může podpořit ten fakt, že během třetího vojenského tažení operoval Agricola s vojsky na jihu Skotska a tedy, dle mého názoru, je více pravděpodobné, že výstavba pevnosti byla započata v dříve zmíněném roce 77. po Kr. po prvním vojenském tažení, než v roce 79. po Kr., kdy byl Agricola od Chesteru vzdálen více, než 300 Km.

Obr. č. 6 - Mapa ukazující rozsah římské říše na území dnešní Velké Británie v roce 80. po Kr. Zdroj: <http://roman-britain.co.uk>, datum stažení 6.3.2019 07:45

Obr. č. 7 – Olověné trubky nalezené v pevnosti Chester, datované k roku 79. po Kr. Zdroj: <http://roman-britain.co.uk>, datum stažení 7.3. 2019 11.45

2.3.2. Newstead

Římská pevnost Newstead (*Trimontium*) je jednou z největších stálých pevností ve Skotsku, ležící na východ směrem k ústí řeky Tweed pod pohořím Eildons. Tato pevnost byla archeologicky zkoumaná mezi lety 1905 a 1910 Jamesem Curlem (Keepie 2004, 115). Její důležitost dokládají četné přístavby, přestavby, či velký počet pochodových táborů (Clarke 2000, 457).

Lokalita Newstead byla okupována v období flávijském (a to dvakrát), antoninském (do roku 180. po Kr. anebo i dále), a v období severovském. Důkazem pro okupaci v době vojenských tažení Septimia Severa by nám mohl posloužit nález rytého gemu, který zobrazuje portrét Caracally. Dalším faktem, zdůrazňujícím důležitost lokality Newstead, je potvrzení osmi táborů ležících na březích řeky Tweed mezi samotnou pevností a lokalitou Maxton (Keepie 2004, 117).

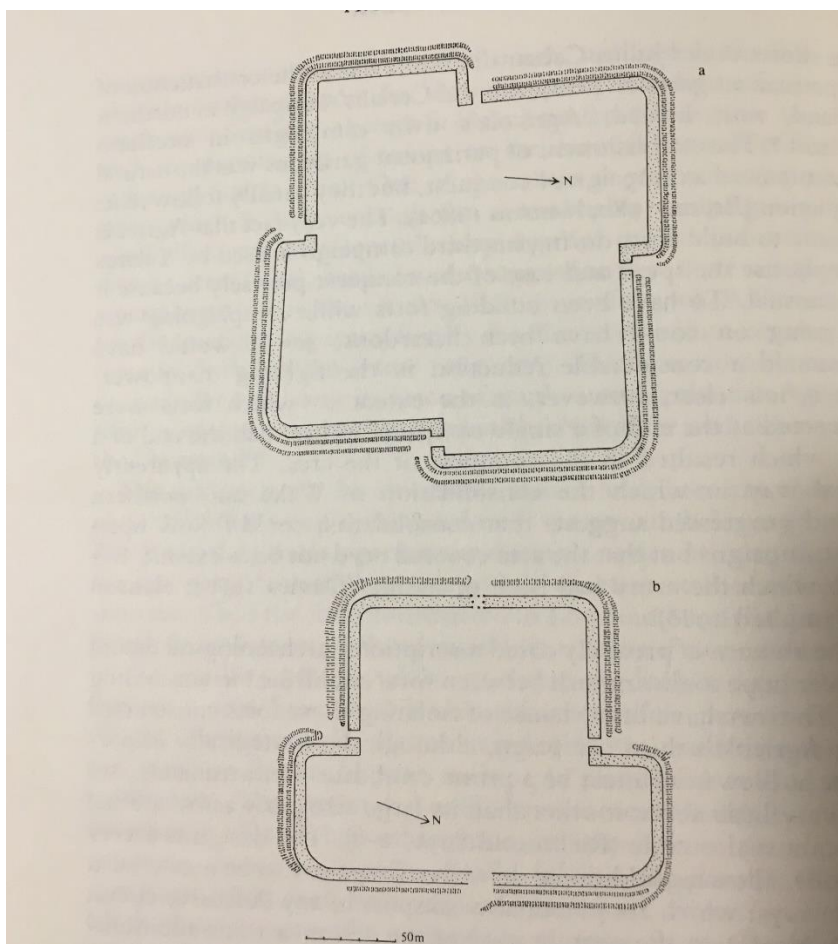
V této části se zaměřím na popis pevností v době flávijské. Pevnost Newstead I spadající do období třetí sezony guvernéra Agricoly, měla atypický půdorys a byla přibližně velká o rozloze 4,2 ha. Byla schopna pojmout početnou posádku, pravděpodobně rozdělenou na dvě jednotky.

Ačkoliv máme omezené informace o vnitřních strukturách pevnosti, protože byly postaveny ze dřeva, můžeme soudit, že díky dispozicím kasáren v jihovýchodní části tábora, zde sídlily auxiliární jednotky (Maxwell 1989, 9). Zřejmě se jednalo o jednotky pěší a jízdní, neboť nález jezdeckých přehlídkových helem toto potvrzuje.

Po roce 86. po Kr., kdy byla zbořena Newstead I, byla postavena pevnost Newstead II, která již měla pravidelný půdorys a byla o velikosti 5,3 ha. Hliněný val byl velice široký a to 13,7 m a vysoký 8,5 m (Maxwell 1989, 91). Před tímto valem byl umístěn příkop, který byl široký 4,9 m a hluboký 2,1 m (<https://canmore.org.uk/site/55620/newstead>). Zdá se velice pravděpodobné, že u obou pevností byla porta praetoria směrem na západ (Clarke 2000, 465).

Posádka pevnosti o síle 1 500 mužů byla složena z auxiliárních a legionářských jednotek. K tomu to zjištění nám pomohl nález demoličních jam, které obsahovaly vybavené jak pro legionáře, tak pro pomocné sbory (Maxwell 1989, 91). Kamenná budova nalezena v jihovýchodním rohu pevnosti, která byla o rozměrech 67 x 18 m, může potvrdit legionářské jednotky v této lokalitě. Pro auxiliární jednotky je její velikost velká, avšak pro legionáře by mohla být dvojitou kasárna, která by pojmulu dvě centurie.

Konec této pevnosti datuje k roku 100. po Kr. anebo k roku 105. po Kr. (nejpozději). Okolnosti, proč byla pevnost zničena, opuštěna neznáme. Důvodem mohlo být politické rozhodnutí císaře, nebo byla lokalita napadena nepřítelem. Po opuštění pevnosti na lokalitě Inchtuthil byla pevnost Newstead II největším a nejdůležitějším bodem severně od Cheviotského pohoří, která leží na severu dnešní Anglie při hranicích se Skotskem (<https://canmore.org.uk/site/55620/newstead>). Tomu nasvědčuje ten fakt, že rozměry valu u této pevnosti byly abnormálně velké a díky tomu byla vytvořena silná obranná pevnost.

Obr. č. 8 – Půdorysy pevností Newstead (označeno písmenem a) a Milton (označeno písmenem b) Zdroj: W.S. Hanson 1987, 98.

2.4. Čtvrtá sezona

Čtvrté Agricolovo vojenské tažení, které se uskutečnilo v létě roku 80. po Kr., bylo zaměřeno na konsolidaci dobytého území, neboť, jak již bylo zmíněno dříve, Agricola se domníval, že v pozici guvernéra Británie skončí, neboť guvernéři sloužili ve funkci normálně 3 roky (Keepie 2004, 7). Dalším faktorem pro uskutečnění konsolidace v tomto roce mohl být příkaz od samotného císaře Tita, který mohl změnit dobyvačnou politiku jeho otce Vespasiána (Breeze 2007, 30). Tyto události popisuje ve svém díle Tacitus takto: „*Čtvrté léto věnoval Agricola vojenskému zajištění území, jímž dříve jen rychle prošel, a kdyby to připustila zdatnost vojska a sláva římského jména, bylo by tehdy v Británii samé dosaženo konečného cíle. Neboť zátoky Clota a Bodotria, přílivem obou protilehlých moří vehnané hluboko do pevniny, jsou od sebe odděleny jen úzkou šíjí. Ta byla tehdy zajištěna opěrnými body, celý výběžek z této strany byl obsazen a nepřátelé byli vytlačeni jakoby na jiný ostrov*“ (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 23).

Tedy Agricola vystavěl pevnosti na šíji mezi zálivy Firth of Clyde a Firth of Forth, které můžeme-li říci, byly hranicí (či prvním náznakem) mezi římskou říší a barbarskými nepřáteli dále na severu. Toto území bylo strategicky velice důležité, neboť pevnosti na tomto, „úzkém“, území byl zajisté účinnější, než-li kdyby byly posazeny dále na jih do vnitrozemí. Pravděpodobně můžeme do toho období zasadit vznik systému Gask Ridge, kdy Agricola nechal vystavět řadu strážních věží (Birley 2005, 84). Avšak například W. S. Hanson zasazuje vznik těchto věží do pozdějšího období (Hanson 1987, 121). Agricola nebyl jediný, kdo využil ráz tohoto území, neboť roku 142. po Kr., tedy po 62 letech zde byla zahájena stavba Antoninova valu.

Co se týče pevností, které byly vystavěny v tomto roce, nemůžeme s určitostí upřesnit jejich počet, a to díky nedostatku archeologických důkazů pro toto období. Systém pevností byl vybudován pravděpodobně tak, že byla vybudována síť silnic, na které ležely pevnosti, které byly od sebe vzdálené 9,7-12,9 km, kdy

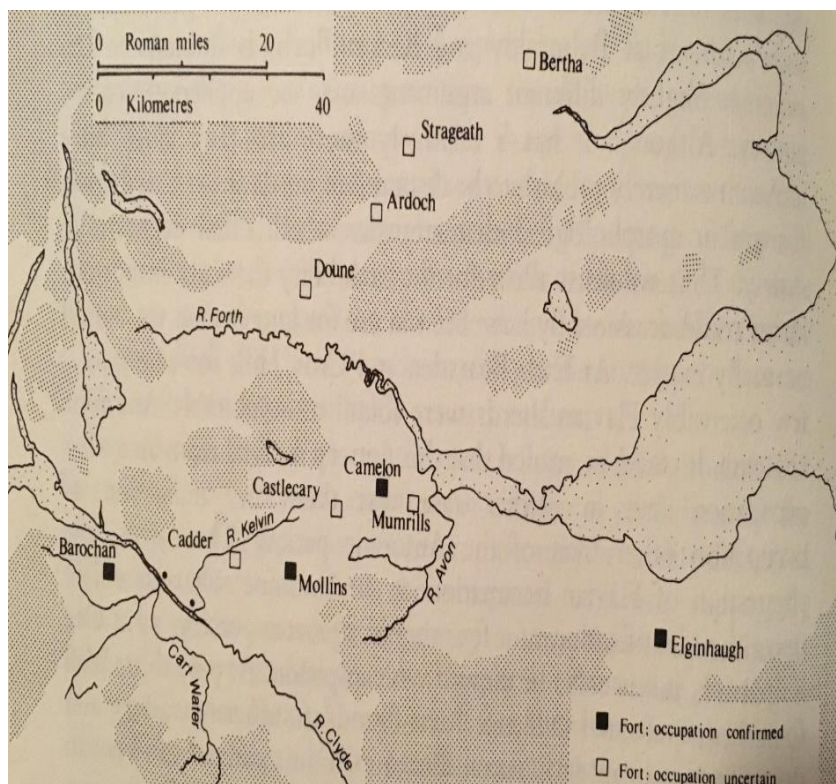

se tato vzdálenost rovná půldennímu pochodu římské armády (Hanson 1987, 111). Takovéto vzdálenosti máme doložené mezi pevnostmi na Hadriánově valu. Tedy je velice pravděpodobné, že takto byl i vybudován Agricolův systém. Tímto systémem se dobře kontroloval pohyb nepřátelských armád, či pohyb kmenů uvnitř území, které již bylo podrobno (kontrolováno) Římany. Takovýto systém, či můžeme říci model, pevností byl již uplatněn za guvernérství Sexta Julia Frontina (Hanson-Maxwell, 1986, 37). Toto tvrzení podporuje vzdálenost mezi tábory Cadder-Mollins (vzdálenost 9,7 km), Mollins-Castlecary (vzdálenost 9,9 km) a Castlecary-Mumrills (vzdálenost 12,9 km).

Pevnosti, které můžeme se velkou pravděpodobností datovat do tohoto období, jsou v Elginhaugh, Mollins, kde v této malé pevnosti o rozloze 0,4 hektaru byly objeveny střepy Flávijské keramiky, v Barochan Hill o rozloze 1,3 ha, kde byly objeveny pozůstatky dřevěných staveb a množství Flávijské keramiky (Hanson-Maxwell, 1986, 39). Ačkoliv pevnost v Elginhaugh je vzdálená od pevnosti v Mumrills 41,6 km a od Barochan Hill 95,3 km, mohla spadat do tohoto systému opevnění.

Ačkoliv nálezy střepů hrubé jihogalské terra sigillata, skla a bronzové mince s vyobrazením Nera v pevnostech Cadder a Castlecary mohou indikovat, že tyto pevnosti vznikly během roku 80. po Kr., nemůžeme to s jistotou potvrdit. Podobným příkladem je pevnost v Mumrills, kdy taktéž byly objeveny střepy hrubé jihogalské terra sigillata a čtyři mince z prvního století (Hanson 1987, 110).

Ačkoliv se zdá, že čtvrtá Agricolova kampaň byla krokem zpět v procesu dobytí celé Británie, dle mého názoru není tomu tak. Během této kampaně byla vytvořena první hranice mezi římskou říší a barbarskými kmeny na tomto území a můžeme tedy říci, že provincie Britannia měla již jistou vymezenou podobu.

Obr. č. 9 – Mapa ukazující pevnosti postavené během 4. Agricolyvy sezony na linii Forth-Clyde. Zdroj: W.S. Hanson 1987, strana 110.

2.5. Pátá sezona

Pátá sezona, která se uskutečnila roku 81. po Kr., se nesla v podobném duchu jako ta přechozí. Ačkoliv díky Tacitovi se dozvídáme, že Agricola operoval se svými vojsky proti novým kmenům a také, pravděpodobně, byla plánovaná invaze na území *Hibernie* (dnešní Irsko). Tomu, že se Agricola chystal napadnout Irsko může nasvědčovat tento fakt, že poskytnul azyl uprchlému vůdci jednoho kmene z tohoto ostrova, kdy ho po roušskou přátelství držel u sebe čekajíc na vhodnou příležitost (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 24). Nutno podotknout, že plánovaná invaze do Irska nebyla Agricolovým počinem, ale císaře Tita. Sice guvernéri měli jistým způsobem volnou ruku v působení v provincii, ku příkladu výstavba pevností, ale hlavní slovo měl císař, který určoval hranice říše (Breeze 2006, 35). A jelikož v tomto roce císař Titus zemřel, bylo tedy opuštěno od této pravděpodobné invaze.

Pokud invaze měla být uskutečněna, musel mít Agricola výchozí bod odkud by invaze započala. K určení této lokace nám může pomoci Tacitův popis událostí, které zní takto: „ *V pátém roce svých výprav se Agricola hned na počátku plavby přeplavil na druhou stranu a v četných a zároveň úspěšných bojích porazil do té doby neznámé kmeny. Tu část Británie, která leží proti Hibernii, obsadil vojskem, spíše s ohledem na budoucnost než ze strachu, neboť Hibernia, která leží mezi Británií a Hispánií a má příhodné spojení po moři také s Gálií, by mohla spojovat nejvýznamnější část římské říše k vzájemnému prospěchu.* ” (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 24). Tedy pokud Agricola úspěšně operoval naproti ostrovu *Hibernia*, tak tedy pravděpodobné místo pro případnou invazi do *Hibernie* mohlo být Mull of Kintyre (Birley 2005, 84), avšak doktor Hanson se přiklání k pobřeží Ayrshire, nebo Galloway (Hanson 1987, 94). Bohužel díky nedostatečné archeologické evidenci vojenských instalací (pochodové tábory a pevnosti) nemůžeme tyto lokality potvrdit. Dalším možným bodem pro invazi do Irska mohla být zátoka Solway Firth (*Itunam*) anebo řeka Annan (*Anavam*) (Hanson

1987, 95). Díky těmto lokalitám můžeme určit pravděpodobné místo působení římských vojsk, a to na jihozápadní Skotsko.

Přestože, jak již bylo zmíněno výše, nemáme přímé archeologické důkazy pro působení římských vojsk pod vedením guvernéra Agricoly na území jihozápadního Skotska, jisté indicie tu jsou. Ku příkladu v oblasti Annan Waterfoot (Annanfoot) byl objeven římský dočasný pochodový tábor o rozloze 3,2-3,6 ha (Hanson 1987, 95). V tom táboře byl na východně straně objeven a zkoumán příkop (*punica fossa*), kdy jeho vnitřní podoba byla téměř vertikální. Tento příkop byl široký 1,8 m a hluboký 0,9 m (<http://roman-britain.co.uk/places/annanfoot.htm>).

Další lokalitou, která by mohla poukazovat na působení Agricoly na tomto území je lokalita Ward Law (Hanson 1987, 95). Tento římský tábor o velikosti 2,96 ha byl objeven ve 40. letech 20. století J.K. St. Josephem a byl původně považován za římskou pevnost, ale nyní je určován jako tábor střední velikosti. Byly rozpoznány brány a to severní, východní a západní, přičemž západní byla mírně postavena na sever. Jediné viditelné obranné prvky jsou na severní bráně, která byla chráněna čtyřmi tituly, které byly v kosočtvercovém tvaru před samotným vchodem do brány (http://roman-britain.co.uk/places/ward_law.htm). Naneštěstí pro obě výše zmíněné lokality nemáme materiální důkazy, které by určily přesné datum jejich vzniku. Je tedy spíše pravděpodobné, že toto tažení zahájil se svými legiemi ze stálých základů jako byl York a Chester anebo z vexilační pevnosti Corbridge, neboť část vojska (pomocné sbory) musel zanechat na nově vystavěném systému Forth-Clyde (Hanson 1987, 96).

Dalším faktem, který by mohl potvrdit Agricolovu činnost v jihozápadním Skotsku, je Tacitův popis události, kdy Agricola úspěšně porazil do té doby neznámé kmeny. Pokud tedy Agricola operoval se svými vojsky v jihozápadním Skotsku, musel zajistit přijít do styku s kmenem Novantae, kteří Římanům způsobovali značné potíže po několik desetiletí (Shotter 2004, 31).

Můžeme tedy říci, že pátá kampaň byla pokračováním veliké konsolidace, která započala ve třetím roce tažení. Z archeologického hlediska je pro nás z větší části neznámá. Na konci tohoto tažení zemřel 13. září císař Titus, a to mohlo být důvodem, proč nedošlo k plánové invazi do dnešního Irska. Po smrti císaře Tita na trůn nastoupil jeho mladší bratr Domitián. Bratr, který chtěl vést dobyvačnou politiku a plné podrobení Británie. Toto podrobování započalo následující léto.

2.6. Šestá sezona

Jak již bylo zmíněno v předešlé kapitole, šestá Agricolova sezona, která proběhla v létě roku 82. po Kr. byla pod vládou císaře Domitiana, který upřednostňoval expanzivnější politiku než jeho předchůdce císař Titus. Expanzivnější politika byla pro císaře Římské říše normálním rysem, neboť císař se velice často opíral o armádu a vojenské úspěchy, které mu zajistili přízeň lidu. Samotný císař se zúčastnil vojenských operací za Rýnem, kde taktéž obnovil vojenskou činnost (Hanson 1987, 115).

A tedy se pod novým císařem Agricola zaměřil na nepřátelské kmeny sídlící za Bodotrii, neboť se obával vzpoury tamějších kmenů, které by mohly ohrozit budoucí postup římské armády (Tacitus, Život Iulia Agricoli, 25). Armáda došla až k ústí řeky Spey (Fraser 2005, 58 – Birley 2005, 87). K zmapování tohoto postupu římských vojsk nám pomáhají objevené dočasné či pochodové tábory a pevnosti. Během této sezony Agricola poprvé použil loďstvo jako vojenskou složku, kdy kontrolovalo přístavy (Tacitus, Život Iulia Agricoli, 25). Avšak loďstvo v tomto kontextu mělo převážně logistickou roli. Samozřejmě logistická část operace vedla i po souši. Taková to zásobovací linka mohla být na silnici do Strathmore (Gaelské jméno pro Velké údolí), kdy tuto silnici střežili pevnosti Ardoch a Bertha. Mezi těmito pevnostmi byly rozmístěny dřevěné strážné věže, které s těmito pevnostmi patří do série fortifikací Gask Ridge. Naneštěstí datovat vznik těchto pevností

a věží do této sezony s přesností nemůžeme (Hanson-Maxwell, 1986, 41).

Ačkoliv Agricola započal invazi jako preventivní krok před možnou vzpourou, vzpouře se nevyhnul, neboť kmeny sídlící v Kaledonii zaútočili na římskou tvrz. Na tento popud Agricola rozdělil armádu na 3 části, aby nebyl překvapen protivníkem (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 25). Nyní vyvstává otázka, které kmeny to byly? Díky Tacitovu nepřesnému popisu protivníka, nevíme s určitou přesností, s jakým kmenem Agricola vůbec bojoval. Na východě u ústí zálivu Firth of Tay na poloostrově Fife sídlil kmen Veniconů a Taexaliů a na sever od Strathmore sídlil kmen Vacomagů. Avšak u těchto kmenů nejsou zmínky o tom, že by byly ve sporu s Římem. Je tedy možné, že pojmenování Kaledoňané mohlo být jméno pro celek (konfederaci) více kmenů, které se spojili proti Římu (Hanson 1987, 120) anebo kmen Kaledoňanů byl kmenem, který dominoval v dané oblasti. Ačkoliv neznáme přesná jména kmenů, která se vzbouřila proti Římanům, jejich vojenské aktivity dokázaly římské legionáře zaskočit, neboť Tacitus zmiňuje událost, při které nepřátelé napadli tábor, v kterém sídlila legio IX Hispana, která byla skoro celá zničená, nebýt Agricolova včasného příchodu (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 26). Po této události se nepřátelé stáhli a Agricolovo vojsko žádalo postup do Kaledonie, aby dosáhli konečného vítězství (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 27). Když se vrátíme zpět k oné osudné bitvě, kdy Agricola málem přišel o celou devátou legii, můžeme se pokusit, kde tato bitva proběhla. Jelikož Tacitus zmiňuje, že se bojovalo v těsných branách tábora (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 26), můžeme se domnívat, že šlo o tábor typu Stracathro, který měl řešené brány pomocí *claviculae*. Možným místem pro tuto bitvu mohl být tábor Dalginross (Shotter 2004, 32).

Samotné Tacitovo vyprávění o konci této sezony je o kohortě Usipů pocházejících z Germánie, kteří unesli 3 římské lodě a obepluli celou Británii během níž zakusili kanibalismus, bitvy s Britany a nakonec byli chyceni pro pirátství Sueby a poté Frísy.

(Tacitus, Život Iulia Agricoly, 28). Touto událostí skončila šesté Agricolova sezona, která nepřinesla rozuzlení v otázce konečné porážky Kaledonů a tedy dobytí Británie. Ale události šesté sezony nakonec vedly k finálnímu střetu mezi oběma stranami. Ke střetu, který se odehrál u Mons Graupius.

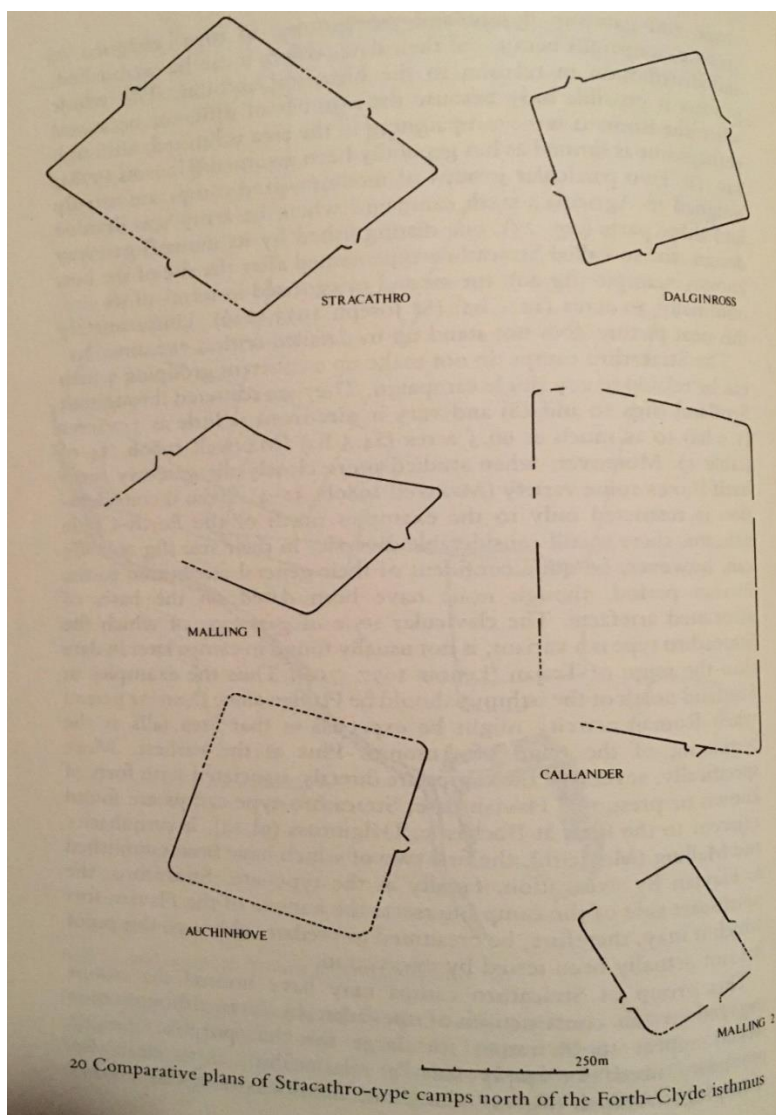
2.6.1. Tábory typu Stracathro

Pochodové tábory typu Stracathro nesou název podle objeveného tábora ve Stracathro ve správní oblasti Angus ve Skotsku. Tyto pochodové tábory jsou bezpečně zasazeny do období Flávijské okupace Skotska. Tyto tábory se velikostně odlišují, kdy ku příkladu nejmenší z nich ve Woodhead byl o velikosti 1,5 ha a největší ve Dalswintonu označen číslem I byl o velikosti 24,8 ha (Hanson 1987, 125). Tento typ táborů se po období panování císaře Trajána neobjevoval. Tyto tábory byly většinou v okolí pevností, neboť pravděpodobně ubytovávaly římské jednotky pracující na pevnostech. Jednalo se například o pevnosti Bochastle, Dalginross, Inverquharity a Malling (Hanson 1987, 123). I když jiný tábor, a to tábor u Dalginross mohl mít delšího trvání, neboť byly objeveny pozůstatky pravděpodobně odpadových jam, to by mohlo znamenat, že okupace byla delší, než tomu bylo u jiných táborů tohoto typu. Pravděpodobně mohl být tábor používán jako základna pro průzkum a pacifikaci území (Hanson 1987, 125). Stavba těchto táborů nám indikuje, jakým směrem se vydávala římská armáda.

Co se týče samotné podoby tohoto typu táborů, tak jejich podoba je charakteristická díky řešení svých bran a to, že byly chráněny dvojími *claviculae* (Maxwell 1989, 51). V důsledku to znamená, že tento systém ochrany bran měl odklonit útočníka tak, aby byl vystaven pravou nechráněnou stranou k náspu, neboť v levé ruce měl štít a jeho pravý bok nebyl kryt (Maxwell 1989, 51). Toto řešení bran nebylo čistě Agricolovým stavebním počinem, neboť tyto pracovní inovace a myšleno celkově vojenské práce v táboře měl na starosti *praefectus castrorum* (Maxwell, 1989, 51). Nutno podotknout, že ne všechny tábory spadající do této skupiny měly

brány řešené s *claviculae*. Tři-čtyři tábory měly takovéto řešení bran a zbylé tábory měly brány chráněné pomocí *titullum* (Maxwell 1989, 51).

Do této skupiny patří tyto tábory, a to v Castledykes, Callander, Beattock, Stracathro, Ythan Wells, Auchinhove, Dalginross, Lochlands, Malling I-II, Inverquharity, Dalswinton I-II a Woodhead.

Obr. Č. 10 – Plány římských táborů typu Stracathro nacházejících se severně od šíje Forth-Clyde. Zdroj: W.S. Hanson 1987, strana 124.

2.7. Sedmá sezona

Během sedmé sezony, která se uskutečnila v roce 83. po Kr., zasáhla Agricolu nešťastná událost – úmrtí jeho ročního syna. Leckdo by předpokládal, že díky této smutné události by Agricola zanechal, či pozastavil vojenské operace, avšak bylo tomu naopak. Válka mu byla útěchou, a tedy vyslal loďstvo, aby vyplenilo větší počet míst a nahánělo strach nepříteli a mezitím s vojskem dorazil k pohoří Graupijskému, kde již čekal nepřítel (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 30) a schylovalo se k bitvě.

Britanné v bitvě disponovali armádou čítající 30 000 ozbrojených mužů, které vedl Calgacus (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 30). Nemáme přesné informace, z jakého kmene Calgacus byl, avšak pravděpodobně byl před touto bitvou zvolen velitelem armády a dokázal sjednotit více kmenů proti Římu. Agricola měl k dispozici pomocné sbory o 8 000 mužích ve středu, 3 000 jezdců na křídlech, 4 jezdecké oddíly v záloze (*alae*) přibližně o velikosti 2 000 mužů (Hanson 1987, 137) a legie u kterých není počet upřesněn stojící před náspem tábora (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 35-37).

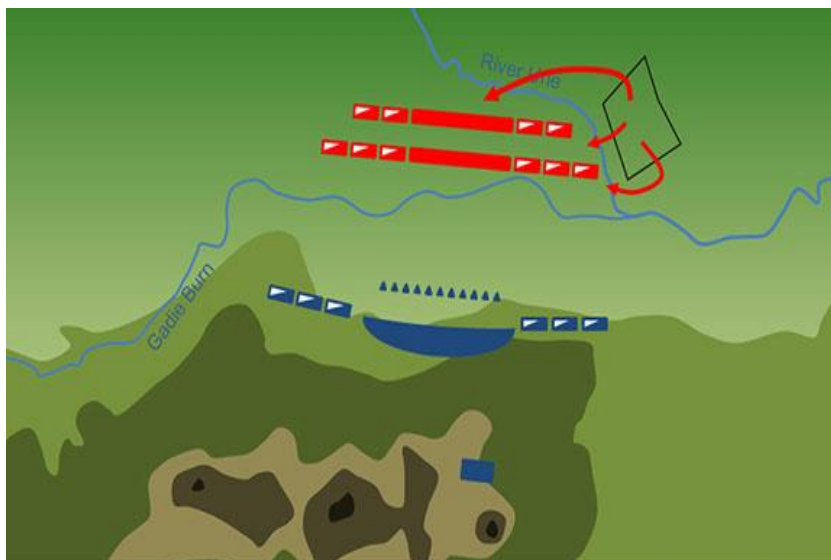
V první fázi bitvy Římané zaútočil na Britanny pomocí pil (*pila*), kteří se útoku ubránili a sami Římské jednotky „zasypali„ šípkami. Zvrat v této fázi bitvy nastal, když Agricola poslal do boje čtyři kohorty Batávů a dvě kohorty Tungrů kteří se začali probíjet nepřáteli. Poté co prchli vojáci z válečných vozů, tak zaútočila římská jízda. Naneštěstí pro Římany účinnost nebyla veliká, neboť nepřátelé byli hustě sešikováni a terén byl nerovný (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 36). Po tomto útoku jezdeckva začali Britanné sestupovat z vyvýšeného místa a obklíčili římské jednotky. Na to reagoval Agricola tak, že povolal jezdeckvo ze zálohy a Britanny zahnal na útek. Čím více Britanné útočili, tím více byli zaháněni na útek. Alespoň takto popisuje události Tacitus (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 37). Bitva skončila vítězstvím Římanů. Ztráty byly na straně Britannů veliké a to 10 000 bojujících na straně Římanů pouze 360 vojáků (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 37).

Důležitou otázkou je, kde se tedy tato bitva odehrála? Potenciální lokalitou je pohoří Bennachie v kraji Aberdeenshie, kde byl objeven mimořádně velký římský tábor Durno (Birley 2005, 89).

Avšak tuto lokalitu vylučují pasáže, kde Agricola a Calgacus promlouvají ke svým vojákům. Calgacus ve svém projevu říká, že za nimi (myšleno vojsko) není již žádná země a moře není bezpečné (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 30) a Agricola zmiňuje, že Římané ovládají nejzazší hranice Británie pevnostmi a zbraněmi (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 33). Další lokalitou, která je nejvíce pravděpodobná, pro místo této bitvy, je kopec Craig Rossie v kraji Perth-Kinross. V jeho blízkosti se nachází rozlehlý dočasný tábor Dunning (Keepie 2004, 8). Tento tábor byl o rozloze 46,5 ha (<https://canmore.org.uk/site/26662/dunning>), a tedy mohl pojmout vojsko o velikosti 20 000 vojáků (Hanson 1987, 135 – Fraser 2005, 85). To, že se v blízkosti bitvy nacházel římský tábor dokládá Tacitus tímto: „*Legie zaujaly postavení před táborovým náspem jako skvělá ozdoba vítězství*“, (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 35). Pokud by římské jednotky prohrávali, či prohráli bitvu, mohli utéci do blízkého tábora.

Po této bitvě, na konci sezony, odvedl Agricola své vojsko do země Borestů, od kterých přijal rukojmí a následně vyslal loďstvo obeplout Británii. Těmito kroky chtěl zřejmě Agricola demonstrovat sílu Římské říše a dobytí celé Británie. Poté se s vojskem pomalých pochodem odebral do zimního tábora (Tacitus, Život Iulia Agricoly, 38). Touto zimní destinací mohl být Carslile, neboť zde byl objeven na tabulce text (*Luguvalium: [eq(uiti) al]ae Sebosianae sing(ulari) Agricolae.*), který popisuje strážce koní Agricoly (Birley 2005, 93). Následujícího roku 84. po Kr. byl Agricola odvolán z Británie, kdy zanechal svému nástupci provincii klidnou a bezpečnou (Tacitus, Život Iulia Agricoly 40). Touto událostí skončil Agricola svoje působení na území Británie v pozici guvernéra. Nutno podotknout, že tuto pozici zastával dvojnásobně déle, než ostatní guvernéři za Flávijské dynastie (Shotter 2004, 33).

Bohužel po Agricolově odchodu z Británie nemáme skoro žádné písemné zmínky o následujících událostech odehrávajících se v této provincii. Ačkoliv jedna zmínka je od antického autora Suetonia, kdy se ve svém díle zmiňuje, že císař Domitian nechal popravit legáta Sallustia Luculla a to z důvodu, že pojmenoval podle sebe kopí a to kopím lucullským (Suetonius, Kniha VIII, 10). Tedy po odvolání Agricoly se roku 84. po Kr. stal pravděpodobně guvernérem Lucius Sallustius Lucullus (Birley 2005, 95), který pokračoval ve vojenských operacích v Kaledonii (Shotter 2004, 35). Ale tři roky poté, tedy roku 87. po Kr., byly opuštěny pevnosti na linii Highlands (Hanson 1987, 151). Toto stahování vexillačních jednotek ze severního Skotska započalo již v roce 83. po Kr., před samotnou bitvou u Mons Graupius a to pro tažení proti kmeni Chattů v severním Německu (Hanson 1987, 152). Dalším důvod pro stáhnutí jednotek byly narůstající problémy s kmenem Dáků, při kterých roku 86. po Kr. zemřel senátor Gaius Oppius Sabinus. Po prozkoumání a datování jihogalské terry sigillaty by zjištěno, že všechny pevnosti severně od linie Forth-Clyde byly opuštěny do roku 90. po Kr. a tedy hranice byla posunuta k pevnostem v Newstead a Dalswinton, avšak které po roce 105. po Kr. již nebyly obsazeny (Hanson 1987, 157-163 – Hoffman 2013, 137). Hranice se tedy ustálila na linii řek Tyne-Solway, kde pravděpodobně narůstaly problémy s kmenem Novantae (Shotter 2004, 36). Tato nová hranice provincie spadala do panování císaře Trajána.

Obr. č. 11 – Pravděpodobná rekonstrukce bitvy u Mons Graupius. Římská armáda je na obrázky červeně vyznačená, modře nepřátelští Kaledoňané. Zdroj: http://www.battlefieldsofbritain.co.uk/images/mons_graupius_action1a.jpg?crc=3829445251, datum stažení 4.4. 2019 12:45

3. Glen Forts

Glen forts (někdy také označovány jako glen-blocking forts, Highland line) byly pevnosti o velikosti 1,6-3,2 ha. Tato síť pevností se táhla od pevnosti v Drumquhassle poblíž vesnice Drymen do pevnůstky v Inverquharity. Pevnosti na lokalitách Bochastle, Dalginross a Fendoch, byly umístěny na koncích Glenů, před jejich zúžením a vyústěním do Highlands (Vysočiny) (Breeze 2006, 57 – Hanson 1987, 148).

Každá pevnosti svojí velikostí byla schopna pojmout jednu auxiliární jednotku, v některých případech i více. Jedinou pevností, která mohla pojmout celou legii, byla velká pevnost Inchtuthil (Breeze 2006, 57).

Otázkou je, jakou úlohu měly tyto pevnosti? Naneštěstí většina pevností nebyla podrobněji zkoumaná, a tedy nemáme dost materiálu pro bližší určení úlohy těchto pevností. Nejpravděpodobnější je, že Glen Forts měly ofensivní roli a byly tedy výchozím bodem pro další vojenské tažení do Highlands. Tuto tézi nám může podpořit samotná pevnost v Inchtuthilu, která ležela nejseverněji ze všech pevností na konci Glenu, který směřoval ho Highlands do dnešního Inverness a v jejím okolí se nacházely dvě auxiliární pevnosti. V samotné Vysočině v té době byl nízký počet obyvatel, a tedy nebyl větší důvod očekávat agresi z této strany (Breeze 2007, 35). Podobný případ jako jsou Glen Forts máme v oblasti Usk, v dnešním jižním Walesu, kde byla kolem roku 55. po Kr. za guvernéra Aulua Didia Galla založena větší pevnost, která měla sloužit k budoucím tažením (Hanson 1987, 149).

Na druhou stranu, defensivní úlohu může podporovat umístění některých pevností. Například pevnost Drumquhassle, která ležela na křižovatce přírodních koridorů, kontrolovala pohyb okolo Strathblane a údolí Endrick a také chránila přístup k okolnímu průsmyku. Pevnost v Malling blokovala cestu, která směřovala dále na východ od průsmyku Aberfoyle a nakonec pevnost Fendoch, která ležela na jižním konci v Sma' Glenu chránila vstup do horní části Strathtay. Objev pevnůstky v Inverquharity o velikosti 0,46 ha

(<https://canmore.org.uk/site/33713/inverquharity>) poukazuje na fakt, že pevnost mohla pojmout malou posádku, která mohla jen, díky své velikosti, varovat ostatní posádky umístěné ve Strathmore (Maxwell 1989, 95).

Ačkoliv neznáme přesný účel těchto pevností tak víme, že byly opuštěny v nedokončeném stavu, a to k přelomu roku 86/87. po Kr. (Breeze 2007, 36). Původně se předpokládalo, že tyto pevnosti byly zničeny nepřáteli. Ale díky nálezům ohnutých hřebů, které musely být takto zdeformovány za použití kladiva a objevení kulových jam nesoucích známky páčení kůlu ven, soudíme, že samotní Římané pečlivě demontovali a destruovali tyto pevnosti. Z toho soudíme, že dřevo bylo cennou a důležitou komoditou pro Římany. Ostatní stavební prvky jako hrázděné zdivo, které nemohly být přesunuty, či znova použity, byly spáleny. Důkazem pro toto spálení materiálu je vrstva červené hlíny (Maxwell 1989, 97).

3.1. Fendoch

Římská pevnost na lokalitě Fendoch byla archeologicky zkoumána roku 1938 a je nejlépe zkoumanou pevností Glen Forts, kdy známe její vnitřní rozložení zástavby. Tato pevnost leží 17,2 km severovýchodně od pevnosti v Dalginross mezi řekami Almond a Fendoch Burn. Pevnost nese klasické stavební prvky flávijského období, kdy val byl z drnů a vnitřní struktura a brány byly tvořeny ze dřeva.

Pevnost o velikosti 1,8 ha byla obehnaná valem, který byl 5,2 m široký a měl v zadních částech zabudované pece. Byly rozpoznány 4 brány s jedním vstupem, které byly lemovány věžemi. Výjimku tvořila jihovýchodní brána, která byla doplněna o jednu věž (Wooliscroft – Hoffman 2006, 53). V praetentuře a retentuře byly umístěné budovy kasáren, které byly ve tvaru písmene L. Tyto kasárny ubytovaly 10 centurií. Tedy pevnost pojmul 800 vojáků, pravděpodobně auxilií.

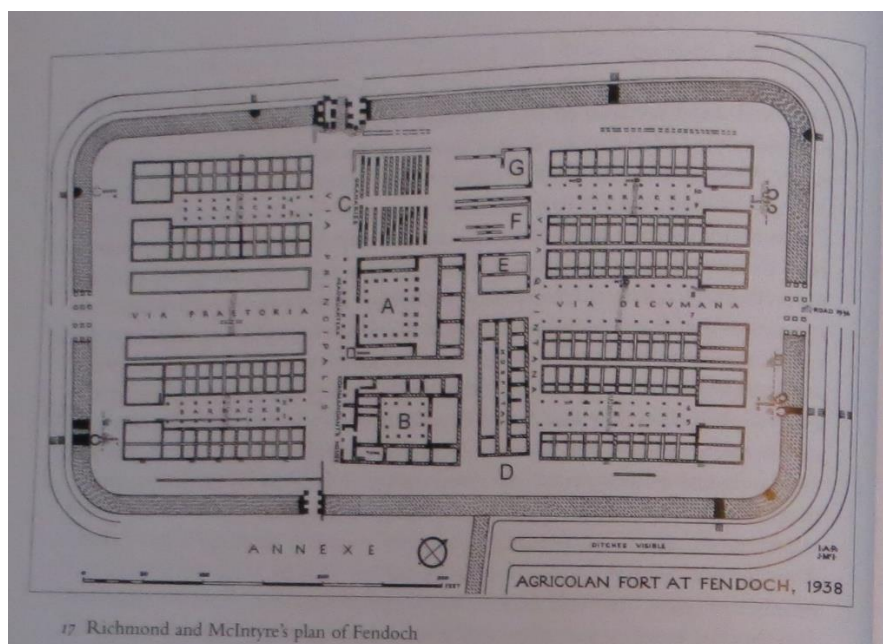
Každá budova kasárny měla část budovy rozdělenou na 10 místností, kdy každá místnost pojmul jedno *contubernium* a druhá část, na konci budovy, sloužila jako kancelář pro centuriona ve velení (Maxwell 1989, 96). Uprostřed pevnosti se nacházela budova patřící veliteli pevnosti (*praetorium*), vedle ležela budova ústředí (*principia*) u které se nacházela dvojitá sýpka (*horreum*) (Wooliscroft – Hoffman 2006, 54)

Praetorium bylo vybudováno jako zmenšený model italského měšťanského domu, kdy všechny místnosti budovy směřovaly směrem na nádvoří. Zajímavostí je, že sýpka měla základy postavené na sérii vykopaných příkopů, tak aby měla zvednuté podlahy a unesla těžkou střechu (Maxwell 1989, 96).

Na jihu od pevnosti byly nalezeny pozůstatky umělé terasy, která indikuje stavbu akvaduktu, který přinášel vodu přímo do pevnosti. Severozápadně od pevnosti jsou pozůstatky erodované hradby a mělkého kruhové příkopu, které poukazují na strážní věž. Tato věž patrně strážila Sma' Glen (Maxwell 1989, 97).

Jak již bylo dříve zmíněno, kolem roku 86/87. po Kr. byla tato pevnost demontována a poté vypálena. Jediná nalezená mince na této lokalitě, byl denár císaře Galby z roku 69. po Kr. (Robertson 1983, 421).

Zajímavým faktem je, že samotné dřevo, které zde bylo použito ke stavbě, nemuselo být z této oblasti. Proto bylo velice důležité, aby se zachránilo co nejvíce použitého materiálu (Wooliscroft – Hoffman 2006, 56).

Obr. č. 12 – Plán pevnosti Fendoch. Zdroj: Wooliscroft-Hoffman 2006, 54.

3.2. Inchtuthil

O velké pevnosti Inchtuthil ležící na levém břehu řeky Tay mezi Meikleour a Caputh bylo známo již v 16. století, kdy Hector Boece ji označil jako sídlo kmene Piktů. Tato lokalita již byla obsazena v prehistorické době, poté v době římské a následně době po-římské (přesná doba není známa) (Maxwell 1989, 102). Roku 1867 byla publikována práce, kde byla pevnost Inchtuthil zmapována. První archeologický výzkum se zde prováděl roku 1901. Roku 1949 proběhla letecká prospekce a následně po ní, v letech 1952-1965, proběhl výzkum vedený Sirem Ianem Richmondem (Pitts – Joseph 1985, 49). Přesné datum vzniku pevnosti nemáme (Hanson 1987, 147), ale pravděpodobně se jednalo o rok 84. po Kr.

V okolí pevnosti byly objeveny 3 dočasné tábory, kdy třetí vznikl na úkor druhého. První tábor byl nejmenší o rozloze 0,94 ha, kdy byl obehnan příkopem o šířce 1,5 m a hloubce 0,86 m. Umístění bran není dosud známo. Samotná tábor se nacházel kilometr od samotné pevnosti (Pitts – Joseph 1985, 225).

Druhý dočasný tábor byl velikostně podobný samotné pevnosti, a to o rozloze 19,91 ha a později byl zredukován na 14 ha (Pitts – Joseph 1985, 225), tedy tábor měl dvě stavební fáze (Maxwell 1989, 103). Tábor se nacházel mezi pevností a menší tábořem. Severovýchodní a jihozápadní brány tábory jsou viditelné na snímcích z letecké prospekce a jsou široké 9,75 m. Zatím co severozápadní a jihovýchodní brány byly archeologicky zkoumány a byla zjištěna jejich šíře o 12,2 m (Pitts – Joseph 1985, 225). Jelikož velká pevnost Inchtuthil nemohla být postavená v krátké době, tak tento dočasný tábor byl využit jako ubikace pro vojáky a také pro vyšší důstojníky (*praefectus castrorum* a *praefectus fabrum*) (Maxwell 1989, 103). Později zde byly pro důstojníky vystavěny lázně, které byly z kamene, avšak zřejmě nebyly využívány, neboť vytápěcí systém nebyl dokončen. V obou tábořích byla objevena pravidelná řada jam, které jsou neobvyklé pro pochodové tábory, tedy tyto jámy indikují, že časem nastal problém s hygienickými

potřebami (odpadky, latríny) (Pitts – Joseph 1985, 227). Tento typ táborů byly normálně stavěny na krátké období. Avšak tyto jámy, které se neblížili, či nebyly v příkopu tábora, měly tendenci být v linii od něj, a to ve vzdálenosti 9 m. Tyto jámy by mohly reprezentovat civilní osídlení, které by mohlo souviset se založením *canabae* (Pitts – Joseph 1985, 229). Během přestavby na menší tábor, kdy pravděpodobně pevnost byla dokončena anebo brzy byla dokončena, byl strhnut obranný val, ale na druhou stranu, stráž velitelů byla zvětšena na dvě centurie (Maxwell 1989, 103). Ačkoliv velitele strážily dvě centurie vojáků, můžeme soudit, že díky strhnutí valu Římané neočekávali nebezpečí.

Samotná pevnost byla velká o rozloze 21,7 ha (Keepie 2004, 178) a její vnitřní zástavba byla ze dřeva. V táboře bylo 64 budov kasáren, které byly dlouhé 84 m. Tyto kasárny byly rozděleny do 9 skupiny po šesti, kdy jedna skupina ubytovala 6 centurií. Dále zde byla samostatná skupina, kdy bylo ubytováno 10 centurií první kohorty. Každý blok centurie byl rozdělen na 15 contubernií, kdy část pro centuriony měla parametry 21x12 m. V táboře nebylo postaveno *praetorium*, neboť zřejmě nebyl důvod, jelikož ubikace byla zajištěna v dočasném táboře. Dále zde byla objevena nemocnice (*valetudinarium*), *principia*, legionářské dílny (*fabricas*), kde byly objeveny hřeby, které byly většinou nepoužité (necelý milion), obchodní domy podél hlavních (*tabernae*) cest a dvě sýpky (*horrea*). V částech valu byly objeveny pece, které mohly sloužit pro opékání masa vojákům (Maxwell 1989, 104).

Budova nemocnice byla velká o rozloze 0,54 ha, která měla dvě části menší místností oddělené koridorem. Vše bylo ohraničené nádvořím. Zajímavostí jsou obchodní domky, které spíše můžeme zařadit jako civilní odvětví obchodu. To potvrzuje, že zde mělo vzniknout *canabae* (Wooliscroft – Hoffman 2006, 65-57).

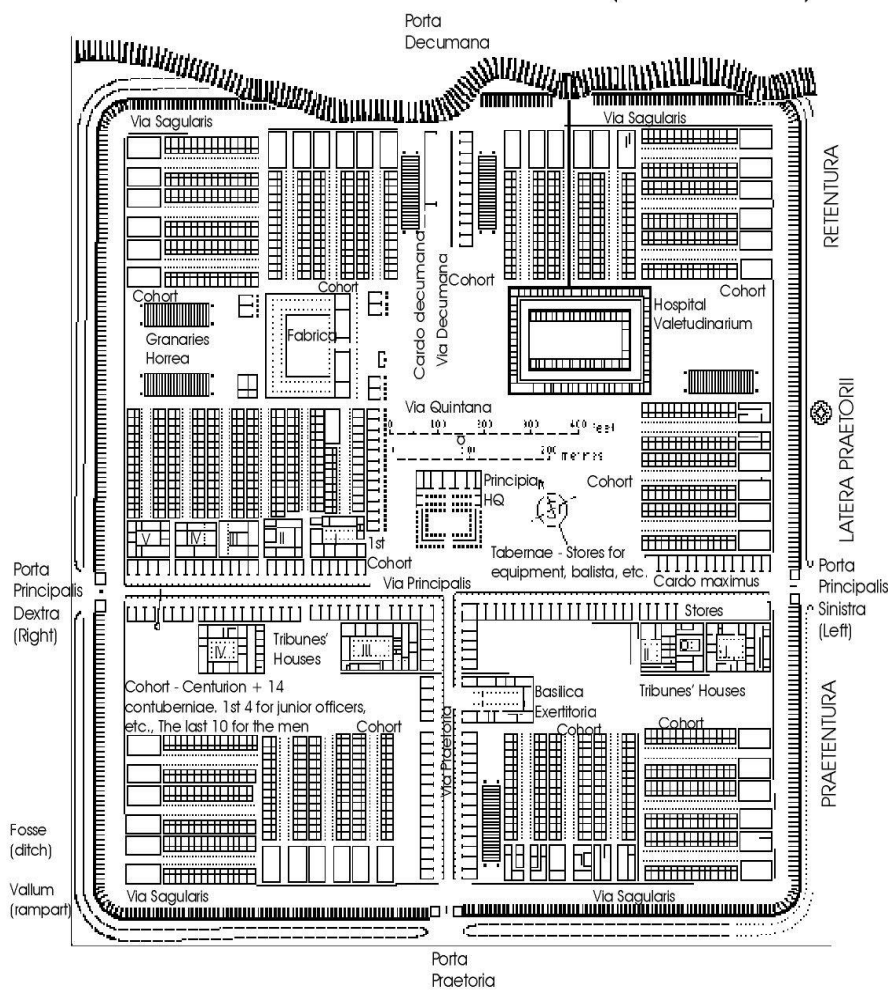
Pevnost Inchtuthil čekal stejný osud, jako ostatní pevnosti Glen Forts, kdy byla systematicky rozebrána kámen po kameni, vnitřní dřevěná zástavba byla rozebrána a poté vše vypáleno. Avšak byly objeveny střepy pohřebních urn z doby bronzové, a to

v blízkosti kasárna s označením 30 (Pitts – Joseph 1985, 313). Dále zde byly objeveny střepy keramiky nesoucí kolky hrnčírů jihogalské *terra sigillata*, kdy většina z nich pocházela z výrobního centra La Graufesenque. Tato keramika byla převážně dekorovaná a největší počet nalezených střepů pocházel z forem (typ) Dragendorff č.37, č.30, č. 27 (Pitts – Joseph 1985, 314-317). Toto výrobní centrum leželo přibližně 2 km od města Millau v jižní Francii. Nálezy mincí (*assis*) nám mohou datovat tento zánikový horizont, a to do přelomu roku 86/87. po Kr.

Obr. č. 13 – Nalezené střepy v pevnosti Inchtuthil. Měřítko 1:2. Zdroj: Pitts-Joseph 1985, 318.

INCHTUTHIL ROMAN FORTRESS (SCOTLAND)

There should be houses for six tribunes (one tribunus laticlavus and five tribuni angusticlavii) but only four are shown.
 The house of the praefectus castrorum is not visible.
 The praetorium was not built, but it would typically be Mediterranean in style with ranges of rooms built around an inner courtyard.

Obr. č. 14 – Plán pevnosti Inchtuthil. Zdroj:

<https://i.pinimg.com/originals/83/a2/15/83a215cff293b9a983cc2cb798>

bdb17c.jpg, datum stažení 8.4. 2019 08:43

4. Gask Ridge

Systém Gask Ridge, skládající se z 19 věží, 3 pevnůstek a 3 pevností, leží podél cesty vedoucí od Forth k řece Tay. Tento systém byl více komplikovanější a komplexnější, než byly Glen Forts. Je velice pravděpodobné, že systém obsahoval více pevností, či věží, ale bohužel bez archeologické evidence to nelze potvrdit.

Systém začínal v pevnosti Camelon, kdy pokračoval přes řeku Teith do pevnosti Strageath a z ní podél řeky Earn došel a končil v pevnosti Bertha. Všechny tři pevnosti byly pevnostmi auxiliárními. V pevnosti Ardoch byl nalezen náhrobní kámen, který je datován do 1. století po Kr., vojáka z *Cohors I Hispanorum*. *Cohors I Hispanorum* byla o síle 1 000 mužů, kdy její části byla jízda, avšak pevnost Ardoch dokázala pojmout 500 mužů. Je tedy pravděpodobné, že zde byly ubytovány jen pěší jednotky z výše zmíněné kohorty (Wooliscroft 2002, 1).

Co se týče pevnůstek, tak větší poznatky naneštěstí nemáme, avšak víme, že vzdálenost mezi nimi byla 8,87 km a jejich vnitřní prostory byly 20 x 22 m. Doložené pevnůstky máme na lokalitách Glen Bank, Kain Castle a Midgate. Zajímavým faktem je, že svoji velikosti jsou velice podobné mílovým pevnůstkám na Hadriánově valu (Wooliscroft 2002, 1). Zřejmě to bylo tím, že byl daný úzus, jak tyto pevnůstky mají být postaveny (určitá norma).

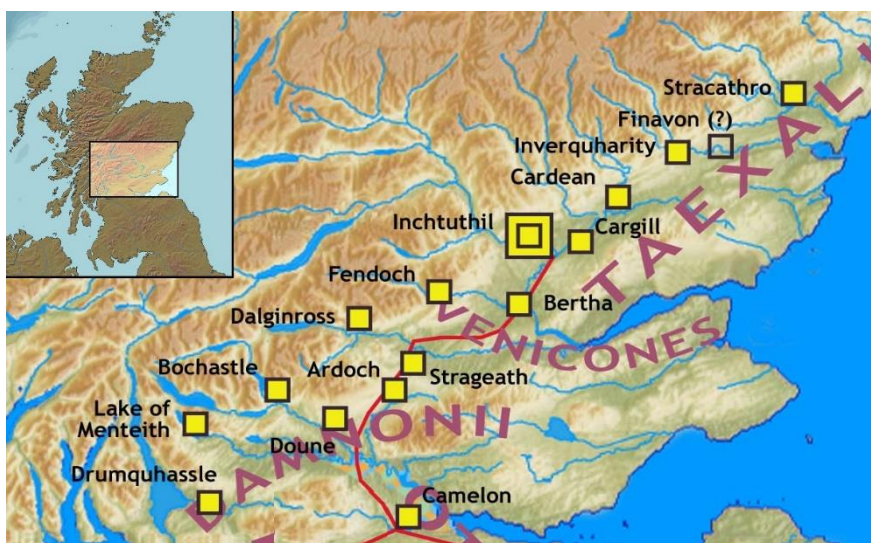
Poslední částí systému byly věže (*burgi*). Věže měly obyčejnou dřevěnou strukturu, kdy byly postaveny na čtyřech dřevěných rohových pilířích, které zřejmě nesly dvoupodlažní konstrukci o výšce pravděpodobně 10 m (Wooliscroft 2002, 1). Věže byly obehnané drnovým náspem a příkopy. Posádkou věže bylo pravděpodobně jedno *contubernium*, tedy věž pojmul 8 vojáků (Fields 2005, 20).

Samotné věže nám mohou pomoci pochopit význam celého systému Gask Ridge. Jedenáct věží podél cesty Gask Ridge, západně ležící od Perthu, byly od sebe vzdáleny přibližně 0,8 km. Původně byly tyto věže označovány jako signální a měly roli tzv. vidět a být viděn. Ale díky krátké vzdálenosti mezi nimi můžeme

soudit, že byly věžemi pozorovacími. Musím podotknout, že v jejich blízkém okolí se nacházeli jak pevnosti, tak pevnůstky, a to může poukazovat na ten fakt, že systém Gask Ridge může být brán jako hraniční systém, tedy *limes* (Fields 2005, 20-21 – Hanson 1987, 154).

Dalším faktem, který určuje defenzivní roli tohoto systému je vzdálenost mezi pevností Ardoch a pevnůstkou v Kaims Castle. Tento prostor byl vyplněn 3 věžemi. Vzdálenost mezi těmito 5 místy byla 1 km (Breeze 2006, 59). To poukazuje na plánovaný systém, který má více defenzivní roli než ofenzivní.

Datace tohoto systému není přesně dána. Po roce 90. po Kr. již nebyly části systému okupovány a stejně jako Glen Forts byly systematicky rozebrány a zničeny. Například věže na lokalitách Shielhill North a Sheilhill South byly objeveny kulové jámy poukazující na vykopání základových pilířů. V pevnosti Strageath bylo hrázděné zdivo dáno dohromady na jedno místo a následně bylo spáleno (Hanson 1987, 157). Pro přesnou dataci počátku systému nemáme archeologické důkazy. Buď mohl být systém Gask Ridge obsazen ve stejnou dobu jako Glen Forts anebo později, po opuštění Glen Forts.

Obr. č. 15 – Mapa ukazující pevnosti systému Gask Ridge. Zdroj: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=15044107>, datum stažení 8.4. 2019 12:42

5. Stanegate

Po opuštění pevností na šíji Forth-Clyde byla jedinou eventuální linií pro obranu říše linie Tyne-Solway. Na této linii již byla cesta, která byla postavena Agricoulou anebo jeho nástupcem. Tato cesta spojovala dvě důležité pevnosti, které sledovali řeku křížící cesty do Skotska, a to pevnost Corbridge (Corstopitum) na východě a Carlisle (*Luguvalium*) na západě (Breeze – Dobson 2000, 16).

Stanegate byl původně strategickou cestou, což dokazuje postavení pevností, které jsou od sebe v intervalu jednodenního pochodu (21 km). Těmito pevnostmi jsou pravděpodobně Vindolanda (Chesterholm) a Nether Denton. Díky nálezům střepů jihogalské terri sigillaty, můžeme datovat vznik těchto pevností do období nástupce G. I. Agricoli. Pevnosti Vindolanda, Corbridge a Carlisle byly vícekrát přestavěny, a to mezi lety 70. po Kr. až do vzniku Hadriánova Valu (Breeze – Dobson 2000, 17).

Samotný Stanegate se stal hranicí říše za panování císaře Trajana, kdy byly postaveny další pevnosti mezi Carlisle a Corbridge, aby vyplnili prostor hranice a tím pádem byla lepší jejich kontrola a ochrana. Vzdálenost mezi pevnostmi se pohybovala od 9,6 km do 12 km. Postaveny byly tyto pevnosti Brampton Old Church, Throp, Carvoran (*Magnis*), Haltwhistle Burn a Newbrough. Bohužel některé pevnosti nejsem schopni přesněji datovat do tohoto období. Například v malé pevnosti v Newbrough byly nalezeny (doposud) jen střepy keramiky ze 4. století po Kr. (Breeze – Dobson 2000, 18-20).

Výše zmíněné pevnosti, které byly postavené mezi Corbridge, Carlisle a Vindolandou, byly podstatně menší, a to o velikosti 0,4 ha. Stavba těchto menších pevností mezi většími, dovolím si tvrdit, tvořila systém, který lépe kontroloval a chránil hranici. Pravděpodobně druhou úlohu, tedy obranou, měly menší pevnosti v Haltwhistle Burn a Throp. V Haltwhistle Burn o velikosti 0,4 ha, jak již bylo zmíněno dříve, byly nalezeny pozůstatky kamenné stavby, které jsou interpretovány jako jedna kasárna, sýpka

a budovy pro administrativní činnost (Maxwell 1986, 49). Tato pevnost nemohla svojí velikostí ubytovat celou jednotku a je tedy pravděpodobné, že vojáci byly ubytováni v přilehlých táborech. Dle těchto informací si myslím, že pevnost obsluhoval menší počet lidí, který v případě nebezpečí upozornil zbylé jednotky, které byly umístěné v táboru(ech) okolo pevnosti.

Další možností, jak upozornit posádky ostatních pevností, bylo za využití strážních věží. K „systému„ Stanegate bychom mohli přiřadit 5 věží, které plnili tento úkol. Nejlepší příkladem bude věž ve Walltown Crags, která je datována díky nálezům střepů do raného období panování císaře Hadriána. Samotná věž byla později začleněna do Hadriánova valu jako věž nesoucí označení 45a. Věže v Mains Rigg, Barcombe a Birdoswald nejsou datované do tohoto období a tedy nemůžeme je s jistotou zařadit do toho to „systému„. Pravděpodobně byly postaveny samostatně k řešení lokálních problémů (Breeze – Dobson 2000, 20-21, Maxwell 1986, 51).

Obr. č. 16 – Mapa ukazující „systém„ Stanegate (vyznačen červenou čarou). Zdroj: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/28/Stanegate.jpg>, datum stažení 9.4.2019 8:42

6. Hadriánův val

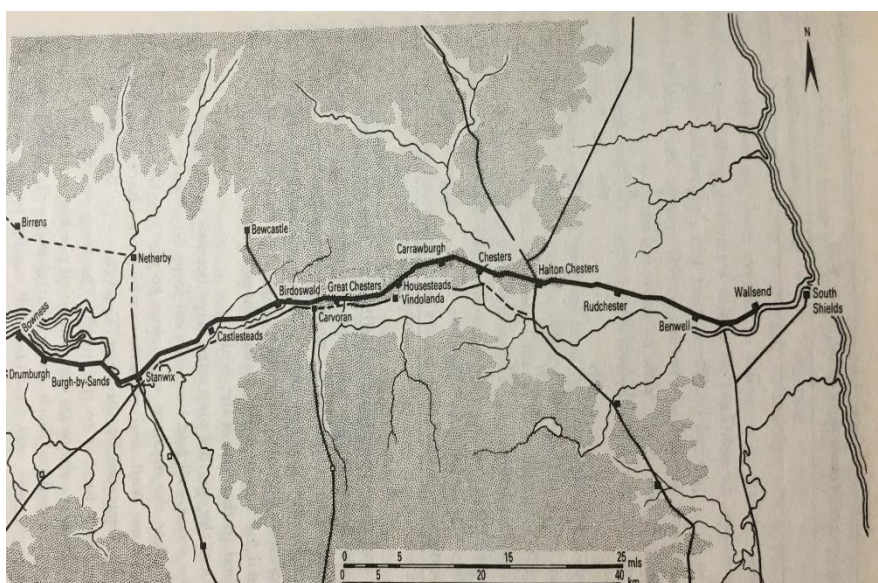
Než začnu popisovat samotnou stavbu Hadriánova valu, zmíním pár informací, které tomu předcházely. Císař Hadrián, celým jménem *Publius Aelius Hadrianus*, přišel k moci roku 117. po Kr. Během tohoto roku musel řešit krizi v provincii *Britannia*, kdy se Britanné vzbouřili proti Římu, neboť Britanné nemohou být drženi pod římskou nadvládou (*Historia Augusta, Life of Hadrian*, 5). Kdy nakonec Římané toto povstání potlačili byly raženy mince s nápisem *Britannia*, na počest jejich vítězství (Hanson – Maxwell 1986, 52). Roku 162. po Kr. zaznamenal *Marcus Cornelius Fronto* událost, při které císař *Marcus Aurelius* (celým jménem *Marcus Aurelius Antoninus Augustus*) říká, že velké množství vojáků zemřelo pod Hadriánovým vedením ve válkách s Židy a Britanny. Druhá Židovská válka, nebo jinak nazývaná Bar Kochbovo povstání, proběhla v roce 130. po Kr. Zmínky o válce s Britanny z tohoto roku nemáme, avšak není vyloučené, že mohla nějaká proběhnout. Toto nám může potvrdit nález centurionova náhrobního kamene z pevnosti Vindolanda. Naneštěstí není na kameni uvedeno, o jaký válečný konflikt se jednalo (Breeze – Dobson 2000, 26).

Roku 122. po Kr. sám císař dorazil do provincie a zřejmě díky předešlým událostem nechal vystavět val, který byl efektivní hranicí, která neměla jinde v říši obdoby. Poprvé v této době můžeme mluvit o vzniku limitu v provincii *Britannia*.

6.1. Topografie a dimenze Hadrianova valu

Val byl pečlivě naplánován tak, aby v co největší míře využil přírodních podmínek a z velké části počítal se začleněním životně důležité cesty (Stanegate). Val začínal v Newcastle upon Tyne, kde byl postaven most, který byl pojmenován *Pons Aelius* na počest císaře (rodinné jméno císaře), do oblasti Bowness-on-Solway. Od ústí řeky Tyne byl využit skalní útes, který ležel směrem na Chester a nízký hřbet v Cumbrii (Breeze 2007, 37 – Breeze – Dobson 2000, 27-28).

Samotný val byl dlouhý necelých 113 km a dle materiálu, z kterého byl postaven, ho můžeme rozdělit na dvě části, a to východní a západní. Východní část, která vedla z Newcastle k řece Irthing, byla dlouhá 66,6 km a byla postavena z kamene. Západní část o délce 45,9 km, jdoucí od řeky Irthing k Solway, byla z drnů. Ve středu valu byla využita sopečná lokalita Whin Sill, kde vyvýšené sopečné skalní útesy poskytují dobrou ochranu. Směrem na východ a západ od skalních útesů prochází val velmi odlišným terénem. Na východě vede val od útesů k Limestone Corner (nejsevernější body valu), kde záhy mění směr a míří k mostu v Newcastlu. Val poté pokračuje k severní straně údolí Tyne a následně po překročení řeky Eden u Stanwix přechází přes bažiny u Solway do místa Burgh-by-Sands. Poslední část valu vede z Burgh-by-Sands k moři k Bowness-on-Solway (Breeze – Dobson 2000, 28-29).

Obr. č. 17 - Mapa ukazující délku a položení pevností, pevnůstek na Hadriánově valu po jeho dokončení. Zdroj: Breeze-Dobson 2000, 49.

6.2. Stavba Hadriánova valu

Hadriánův val se skládal z osmi částí, a to ze samotného valu, příkopu, mílových pevnůstek, věží, pevností na valu a v blízkosti valu, mostů a *vallum*.

Samotná stavba Hadriánova valu zajisté nebyla ze dne na den. Je pravděpodobné, že rozhodnutí o výstavbě valu bylo v roce 122. po Kr., kdy císař sám osobně dorazil do provincie. Je nutné zmínit, že před císařem dorazil nově nastupující guvernér *Aulus Platorius Nepos* a *legio VI Victrix*, která se podílela na stavbě během první fáze (Breeze – Dobson 2000, 64). Ačkoliv rozhodnutí o stavbě bylo ve výše zmiňovaném roce, musel být uskutečněn stavební plán, a to zajisté nebylo možné během několika dní. V první řadě musel být proveden průzkum lokalit, svolání tří legií z jejich základen a musela být promyšlena organizace práce a zásobování. Toto naplánování muselo zabrat minimálně několik týdnů, či měsíců, a proto musely být stavební práce zahájeny následující rok (Breeze – Dobson 2000, 75).

Během prvního roku stavebních prací byl postaven 4,5 km úsek od mílové pevnůstky č.4 do mílové pevnůstky č.7, včetně mostu v Newcastle. Ačkoliv, se předpokládá, že výstavba valu začala roku 123. po Kr. je dosti možné, že tento krátký úsek byl vystaven v roce 122. po Kr. Toto tvrzení nemůžeme potvrdit, ale ani vyvrátit.

Během druhého roku (123. po Kr.) byly prováděny stavební činnosti na pobřeží Cumbrie a to na západní a východní části valu, kdy se prvně pracovalo na kamenné části. Pracovní síly byly rozděleny na 3 skupiny, kdy každá skupina stavěla úsek o délce 7,4 km. Tyto skupiny byly rozděleny mezi 3 legie. Co jedna legie, to jedna skupina. Na stavbě valu se podílely tyto legie: *legio II Augusta*, *legio VI Victrix* a *legio XX Valeria Victrix* (Breeze 2007, 47). V tomto roce skupiny postavily úsek valu o délce 22,2 km mezi mílovými pevnůstkami 7 a 22. Drnová část valu, která byla stavěna od východu na západ, byla pravděpodobně v polovině postavěna (Breeze – Dobson 2000, 76).

Roku 124. po Kr. byla celá anebo z většiny, dokončena drnová část valu na pobřeží Cumbrie. Naproti tomu práce na kamenném valu se radikálně změnily, kdy jedna z legií opustila pracovní úsek mezi mílovou pevností 22 a věží 27a. A to kvůli stavbě mostu přes řeku North Tyne, která ležela u Chesters. Samotná věž 27a byla zbořena, aby vytvořila volný prostor pro budoucí pevnost v Chesters. Avšak v témže roce byly legionářské pracovní síly odvolány kvůli změně pracovního plánu (Breeze – Dobson 2000, 76-78).

Důvodem pro toto odvolání byla plánovaná výstavba nových pevností na valu. Jednalo se o 12 pevností, které byly od sebe vzdáleny v rozmezí 7,6 km až 12,9 km. Jednalo se o pevnosti Wallsend, Benwell, Rudchester, Halton Chesters, Chesters, Housesteads, Greatchesters, Birdoswald, Castlesteads, Stanwix, Burgh-by-Sands a Bowness-on-Solway (Hanson – Maxwell 1986, 56).

Tyto pevnosti byly navrženy tak, aby ležely přímo u valu, aby byly v pozici, kde byl snadný pohyb dovnitř a ven z pevnosti. Tomu bylo docíleno dvojitými branami na severní a jižní straně pevnosti a bočními, které byly přidány navíc. Stavba všech těchto pevností zabrala přinejmenším 3 roky (Breeze – Dobson 2000, 78-79). Během výstavby pevností proběhla pravděpodobně výstavba tzv. *vallum*.

Stavbu valu můžeme díky výše uvedeným informacím rozdělit na 2 fáze. V první byl stavěn samotný val, mílové pevnosti, věžičky a příkop. Ve druhé bylo postavené *vallum* a pevnosti.

Přesné dokončení Hadriánova valu nemůžeme s určitostí říci, ale pravděpodobně se jednalo o rok 138. po Kr. kdy byly dokončeny pevnosti na Cumbrijském pobřeží (Breeze – Dobson 2000, 85).

6.3. Části Hadriánova valu

6.3.1. Příkop

Před samotným valem se nacházel příkop, který byl od valu oddělen otevřeným prostorem anebo bermou. Berma u drnového valu byla široká 1,8 m a u kamenného valu 6 m. Tento fakt, že u kamenné části byla širší je opodstatněn tím, že kamenné konstrukce byla těžší, a tedy pokud by byl příkop blíže k valu, mohla být konstrukce narušena (Breeze – Dobson 2000, 30).

Parametry šíře příkopu se pohybovaly v rozmezí 8 m až 12 m, kdy nejčastější šíře byla 8,2 m. Hloubka byla 2,7-3 m. Profil příkopu byl ve tvaru V se čtvercovým výřezem, nebo kanálkem ve spodní části (Fields 2003, 13). Materiál z příkopu byl vyhozen na severní stranu a vnitřek příkopu byl vyhlazen. Na některých lokalitách byl příkop nedokončen, či dokonce ani nezačala jeho stavba. Například na lokalitě Cockmount Hill (Breeze – Dobson 2000, 30). Otázkou je, zda to bylo kvůli nedostatku času, či nebylo potřeba z obranného hlediska. Mohlo se také jednat o špatné, nestále podloží.

6.3.2. Val

V první fázi byla kamenná část valu postavena základových deskách vymazaných jílem. Avšak při stavbě mílové pevnosti 37 (Housesteads) se ukázalo, že tato technika stavění základů není účinná. Po této zkušenosti byly základy kamenného valu postaveny z čtvercových oblázků, které byly obvykle spojeny hlínou a někdy příležitostně maltou. Kámen použitý při stavbě valu byl převážně pískovcový, lokálně vytěžený. Val byl vrstven a to tak, že byly položeny dva obkladové kameny, poté se přidaly sutiny (či štěrk) a jíl nebo malta, které vytvořily jádro, poté další kameny, poté znovu jádro a následně další kameny. Součástí valu byly odtokové kanálky, které byly od sebe v intervalu 6 m (Breeze – Dobson 2000, 31).

Přesná výška valu není známa, ale díky mílovým pevnostem, věžičkám a pevnostem můžeme určit její průměrnou výšku. Například mílová pevnost 48 (Poltross Burn) byla z vnitřní strany valu vysoká 3,6 m a z vnější strany 4,2 m. Avšak mílová pevnost 37 (Housesteads) byla vysoká 4,16 m z obou stran. Díky nedávné studii fortifikací na valu, můžeme soudit, že průměrná výška mílových pevností byla 4,4 m a u pevností byla 4,5 m (Breeze – Dobson 2000, 31).

Drnová část valu byla postavena z na sebe položených kusů drnů (většinou 3,4 vrstvy), které byly o velikosti 45,8 cm, 30,5 cm a 15,25 cm. Tyto parametry jsou dány vojenským manuálem a nemůžeme s určitostí říci, že tento manuál byl zde při stavbě použit. Val byl pravděpodobně vysoký 4,2 m, což je velice podobné výšce kamenné části valu. Ačkoliv byl drnový val normálně stavěn na drnových základech, nález v mílové pevnosti 72 objevil skutečnost, že některé části valu byly postaveny na zaoblených dlažebních kostkách (Breeze – Dobson 2000, 32, Fields 2003, 13). Během druhé fáze výstavby byla celá drnová část valu přestavěna do kamene (Breeze-Dobson 2000, 81).

6.3.3. Vallum

Jak bylo zmíněno na předešlých stranách, Vallum bylo přidáno v druhé části výstavby a jeho lokace je na jih od samotného valu. Není zcela jasné, zda byla jeho stavba provedena současně se stavbou pevností, či nebyl dostavěn dodatečně po pevnostech (Fields 2003, 15). S jistotou můžeme říci, že stavba neproběhla dříve, než začaly práce týkající se nových pevností, neboť kdyby tomu tak bylo, tak by se zredukovala pracovní síla, která byla zapotřebí jinde. Nutno podotknout, že výstavba pevností a poté Vallumu probíhala souběžně se stavbou valu (Breeze-Dobson 2000, 57).

Vallum se skládalo z příkopu, který byl široký 5,4-5,92 m a hluboký 2,66-2,96 m. Po každé straně příkopu byl umístěn val, který byl široký 5,92 m a vysoký 2,66-2,96 m. Tyto valy, které byly

z hlíny, byly odděleny od příkop bermou o šířce 9-12 m a pro jejich udržení tvaru byly použité drnové bloky. (Fields 2003, 15). Po stavbě všech částí mělo Vallum šíři cca 36 m. Samotné Vallum se táhlo stejně jako val od Newcastle upon Tyne do Bowness-on-Solway.

6.3.4. Mílové pevnůstky a věže

Mílové pevnůstky, jejichž název je odvozen díky intervalu mezi jednotlivými pevnůstkami (ten byl 1 římskou míli, která se rovná 1,47 km), poskytovaly průchod valem, a to z obou směrů a díky dvojitým branám. Většina prvotních mílových pevnůstek na kamenné části valu měla rozměry cca 17,76 m na 14,80 m a jejich stěny byly z kamene. Avšak mílové pevnůstky na drnové části valu měly vnitřní rozměry okolo 20,72 m na 17,76 m a jejich stěny byly z drnů (Breeze-Dobson 2000, 33). U dvou pevností byly rozpoznány příkopy, ale ty byla spíše výjimka, neboť u ostatních nebyly rozpoznány náznaky příkopů. Uvnitř každé pevnůstky byly dvě malé budovy, které pravděpodobně sloužily jako kasárny pro vojáky. V jedné pevnůstce byla objevena budova, kterou lze interpretovat jako sýpku. Tyto vnitřní budovy byly na kamenné části valu postavené buď z kamene anebo drnů, na drnové části byly vždy z drnů. Díky jejich rozměrům můžeme vnitřní budovy dělit na dva typy a to: budovy o rozměrech 6-9 m na 3,6 m byly rozděleny do 2 místností a stály samostatně, budovy o rozměrech 15,8 na 3,6 m byly rozděleny do 4 místností a stály v páru. Díky rozměrům předpokládáme, že tyto pevnůstky pojmul maximálně posádku o počtu 16 mužů (Simkins 2001, 10). V pevnůstkách byly také nalezeny pece, které se nacházely v severozápadním rohu pevnosti. Naproti těmto pecím se nacházelo schodiště, které vedlo do věže anebo na vrchol valu (Breeze-Dobson 2000, 33).

Úsek mezi mílovými pevnůstkami byl rozdělen dvěma pozorovacími věžemi. Tyto věže byly od sebe vzdáleny cca 0,49 km a byly postaveny z kamene, a to na obou částech valu. Jejich rozměr okolo 6 m² a základy byly zapuštěny 1,8 m do šíře valu. Do věží se

vcházelo pomocí dveří na jižní straně valu, kde se pravděpodobně nacházela kamenná platforma, která zřejmě sloužila jako vstup do prvního patra věže (Breeze-Dobson 2000, 34). Původně bylo myšleno, že vstup do vyššího patra věže byl pomocí dřevěného žebříku (Simkins 2001, 10), ale pravděpodobnější byl přístup pomocí dřevěných schodů (Breeze-Dobson 2000, 34).

Výšku a zastřešení věží nemůžeme bohužel určit. Střecha věží byla pravděpodobně plochá. Na druhou stranu, nález bridlicových tašek u pár věží naznačuje, že by střecha mohla mít špičatý tvar (Breeze-Dobson 2000, 36). Někteří badatelé zastávají ten názor, že střecha věží byla pyramidového, či šikmého tvaru, a to díky vyobrazení věží na Trajánově sloupu (Simkins 2001, 11). Výška věží byla pravděpodobně dvojnásobkem výška samotného valu. Není známo, jak velkou posádku dokázala věž pojmout, ale je pravděpodobně, že zde posádka mohla přespávat (Breeze-Dobson 2000, 39).

6.3.5. Mosty

Při plánování stavby Hadriánova valu se muselo zajisté počítat s třemi velkými řekami, a to s North Tyne u Chesters, Irthing u Willowford, Eden u Carlisle a také s dalšími malými řekami, říčkami. Archeologicky doložené mosty, díky kterým val pokračoval dále přes řeku máme u řeky North Tyne a Irthing. O mostu, který byl postaven přes řeku Eden máme malé informace (Fields 2003, 20).

Ve třetím století proběhly přestavby dvou mostů, a to u Willowford a Chesters. Most v Chesters, který byl původně nesen osmi hexagonálními kamennými pilíři, byl po přestavbě nesen 3 masivními kamennými pilíři a byl podstatně větší (Fields 2003, 20).

6.3.6. Pevnosti

Jak již bylo zmíněno dříve, během stavby Hadriánova valu nastala změna, která znamenala přidání nových pevností k valu. Ty měly nahradit pevnosti Stanegate „systému„. Stavby pevností začali

v mílové pevnůstce 45 (Greatchesters) a ve věžích 27 (Chesters), 36b (Housesteads) a 49a TW (Birdoswald), kdy původní stavby byly zničeny. Celkově s pevnostmi v South Shields, Newcastle a Carvoran bylo 17 pevností, které náležely k valu. Prvních 12 pevností byly postaveny tak, aby byly od sebe ve vzdálenosti 10,35 km (půldenní pochod). Později k nim přibily pevnosti Carrawburgh a Drumburgh. Pevnost v Carvoran byla přestavěna do kamene na konci vlády císaře Hadriána. Tato pevnost, společně s pevnostmi v Corbridge, Chesterholm a Carlisle, byla zachována ze „systému„ Stanegate (Fields 2003, 16).

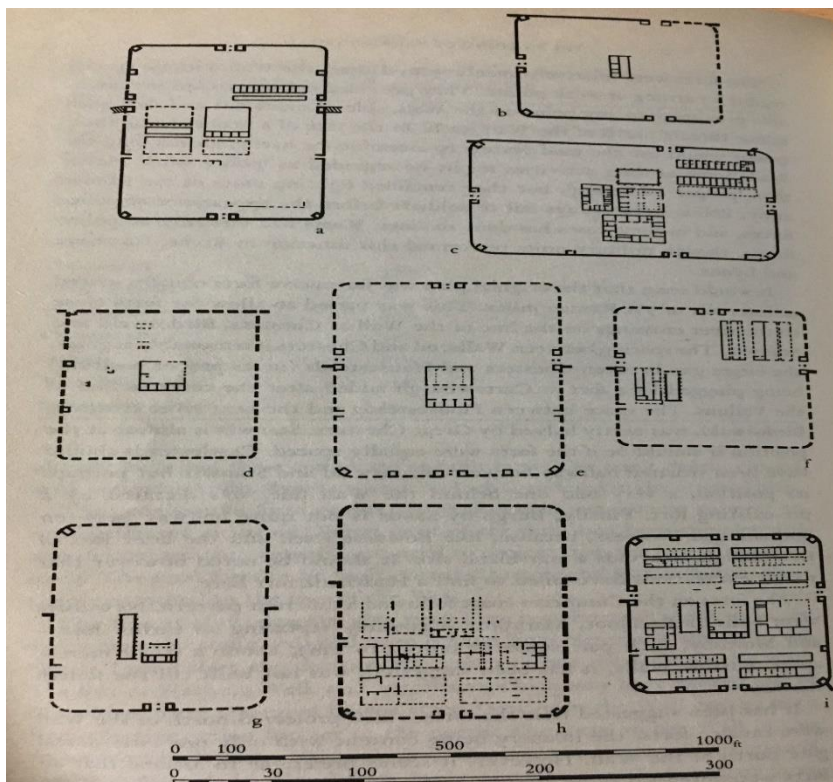
Velikost těchto pevností se pohybovala v rozmezí 1,3-3,7 ha a díky jejich velikosti dokázaly pojmout celé auxiliární jednotky. Jedinou výjimku tvoří pevnost v Drumburghu, která byla malá, a to o velikosti 0,8 ha. Předpokládá se, že pevnosti na východní části valu byly postaveny z kamene a jejich vnitřní budovy byly taktéž z tohoto materiálu. Je však možné, že vnitřní prostory mohly být postaveny i ze dřeva. Pevnosti na západní části valu byly postaveny ze dřeva a drnů (Breeze-Dobson 2000, 47).

Obranu pevnosti tvořila samotná hradba pevnosti, berma, příkop a násyp (val). Příkop byl 5,4-5,9 m široký a 2,66-2,96 m hluboký a byl nejčastěji ve tvaru V. Val před příkopem byl široký 1,2-1,5 m a vysoký 3,6-4,4 m. Uvnitř pevností byly kasárny, *principia*, *praetorium*, dílny, sýpky a pro jezdecké oddíly stáje (Fields 2003, 16).

Pevnosti byly umístěné přes val (jedna polovina na každé straně valu), na valu anebo co nejbližší, jak to umožnil ráz krajiny. Účelem jejich stavby byl pravděpodobný plán pro rychlý a neomezený přesun (přístup) římských vojsk dál na sever, toto platilo především u pevností, které byly přes val, neboť díky tomuto postavení mohlo římské vojsko opustit pevnost přes tři brány, které byly dvojité. Tedy jedna pevnost s těmito bránami byla ekvivalentem 6 mílových pevnůstek, které dříve sloužili pro takový přesun armády (Breeze-Dobson 2000, 47).

Tři pevnosti v Chesters, Stanwix a pravděpodobně Benwell byly jasně vymezeny jen pro jezdecké jednotky. Pevnosti v Housesteads, Great Chesters a Birdoswald byly čistě pěšími pevnostmi a zbytek pevností byl pro pěší a jezdecké jednotky dohromady (*cohortes quitatae*). Pevnosti s jezdeckými oddíly byly umístěny v prostřední části valu, kdy největší jezdecká jednotka (*ala milliaria*) byla umístěna v pevnosti Stanwix (Breeze-Dobson 2000, 53). Zajímavostí je, že pevnost v Chesters na konci druhého století po Kr. neobývala jezdecké jednotky, ale jednotka pěší, a to *cohors I Delmatarum*. Později během 3.-4. století po Kr. se sem navrátily jezdecké jednotky, které se na trvalo sídlily (Simkins 2001, 12).

Další pevnosti, které řadíme k valu jsou pevnosti v Bewcastle, Netherby a Birrens. Ačkoliv tyto pevnosti náleží k valu, nejsou přímo jeho součástí. Tyto pevnosti ležely na sever od valu a jejich cílem bylo, pravděpodobně, hlídat území kmene Brigantů. Nález sošky zasvěcené bohyni Brigantii v Birrens, naznačuje že pevnost ležela uprostřed anebo na hranici území kmene Brigantů. Tyto pevnosti byly nezbytnými pro ochranu valu a také zřejmě chránily silnici, která šla skrze val do sousední pevnosti ve Birdoswald (Breeze-Dobson 2000, 46).

Obr. č. 18 – Plány pevností umístěných na Hadriánově valu. Zdroj: Breeze-Dobson 2000, 52.

6.4. Posádky valu

Celkový počet sloužících vojáků na valu byl 9 090 vojáků, včetně vyšších důstojníků. Z toho 7 986 vojáků (včetně důstojníků) bylo v primárních pevnostech. Doložené jednotky, které byly na valu jsou tyto: *cohors quingenaria equitata* (v Rudchester a Halton Chesters), *ala Augusta ob virtutem appellata* (v Chesters), *cohors milliaria peditata* (v Housesteads), *cohors I Hamiorum quingenaria peditata* (v Carvovarn), *ala Petriana milliaria* (v Stanwix), *cohors quingenaria peditata* (v Beckfoot) a *cohors I Hispanorum milliaria quitata* (v Maryport). Ostatní rozmístění jednotek je nepodložené (Breeze-Dobson 2000, 54).

6.5. Funkce a účel Hadriánova valu

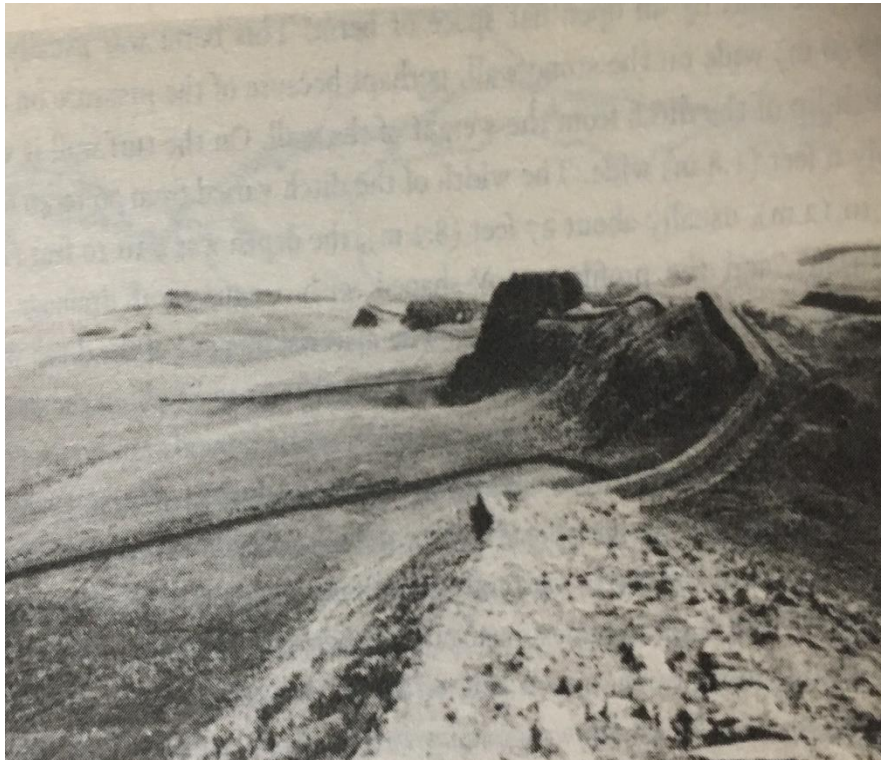
Pokud budeme brát Hadriánův val v první fázi výstavby jako hranici oddělující Římany od barbarů najdeme zde pár skutečností, které tomu odporují. Jak již bylo řečeno v předešlých odstavcích,

než byly postaveny pevnosti na valu, sídlila většina jednotek v pevnostech Stanegate. Tyto pevnosti byly přibližně 2 km od valu, a tedy pro přivolání pomoci byla zapotřebí nějaká signalizace, či jízdní spojka. Nejpravděpodobnějším scénářem při nepřátelském útoku na val, je vyslání posla na koni, neboť mílové pevnůstky a věže nebyly přizpůsobeny tomu, aby dávaly signál 2 km daleko. Jediné, co by tyto věže a pevnůstky dokázaly, je signalizace pro ostatní obranné stavby na valu. Zde vyvstává problém a to ten, že posádka ve věžích a pevnůstkách nebyla dostatečně velká, aby odrazila velký útok (Breeze-Dobson 2000, 39). Pokud by Římané zamýšleli stavbu výše zmíněných věží a pevnůstek jako signální část valu, museli by vyplnit prostor mezi pevnostmi Stanegate a valem dalšími signálními věžemi. Bohužel jejich stavba nemůžeme archeologicky doložit. Je tedy velice pravděpodobné, že věže a mílové pevnůstky měli pozorovací úlohu, tedy strážní (Fields 2003, 35).

Je tedy velice pravděpodobné, že Hadriánův val byl jakousi bariérou, která kontrolovala pohyb, avšak ho neomezovala. Jak můžeme vidět z postavení bran. Branami mohli procházet civilisté, které měli část rodiny na druhé straně valu, pasáci dobytka, obchodníci atp. Ale tento průchod byl možný po prohlídce u brány, kde museli civilisté prokázat mírné úmysly a zaplatit poplatek (Breeze-Dobson 2000, 40).

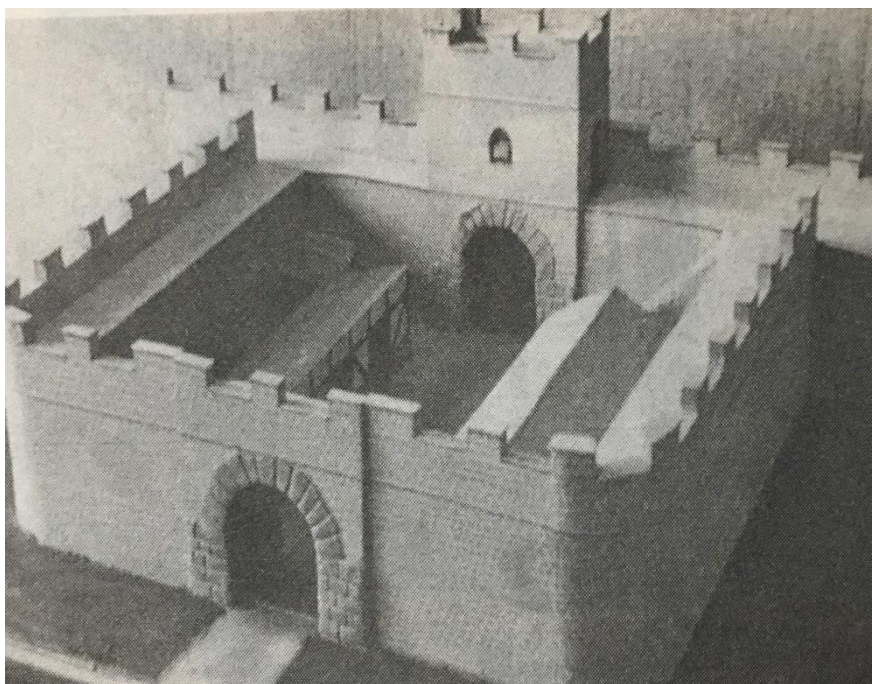
R. G. Collingwood poukázal, že val nesloužil jako válečná platforma, tedy myšleno, že nebyl určen k boji (Breeze-Dobson 2000, 42). Tomuto tvrzení nasvědčuje vícero faktů a to, že na valu nebyla nalezena artilerie. Také je všeobecně známo, že Římané byly primárně založeni pro boj v otevřeném prostoru. Avšak druhá část výstavby valu nám můžeme změnit pohled na věc. Pevnosti Stanegate (až na výjimky) byly zrušeny a posádky byly přesunuty přímo na val a také bylo dodatečně postaveno Vallum. Tyto dvě skutečnosti mohou poukazovat na Hadriánův val jako na bojeschopný celek. Je nutno říci, že Hadriánův val, ať v širším anebo užším slova smyslu, byl oficiálně vytyčenou hranicí na území

dnešní Británie a můžeme o něm tedy mluvit jako o limitu (*limes Romanus*).

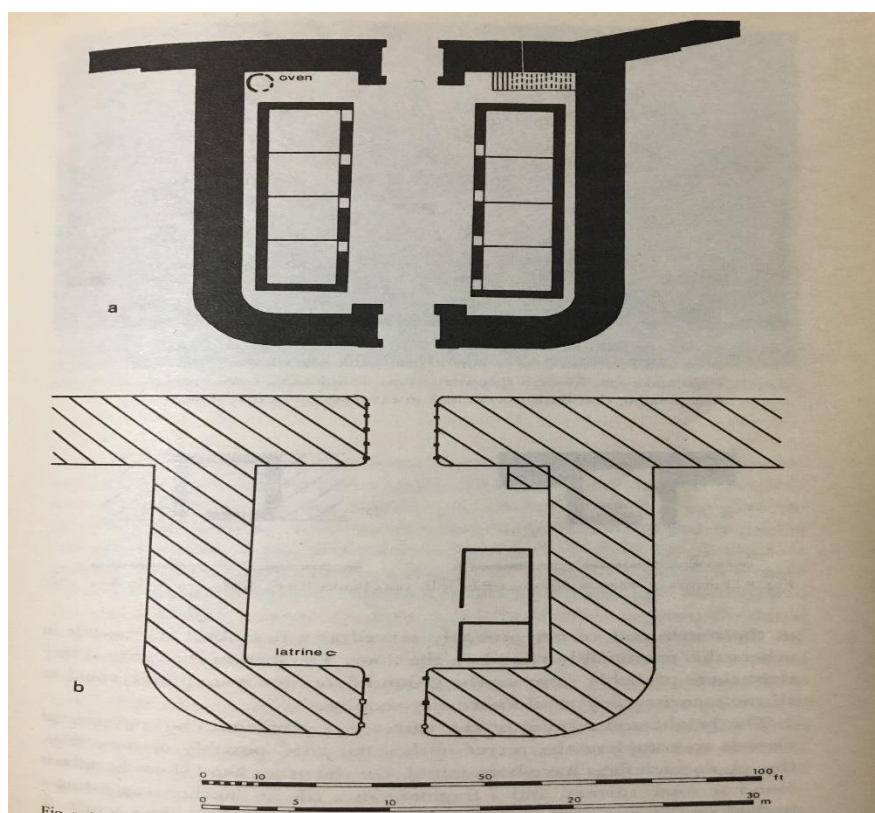

**Obr. č. 19 – Fotografie úseku ve střední části Hadriánova valu. Tento úsek byl postaven na hřebenech vzniklých vulkanickou činností.
Zdroj: Breeze-Dobson 2000, 29.**

Obr. č. 20 – Model mílové pevnůstky na Hadriánově valu. Zdroj: Breeze-Dobson 2000, 36.

Obr. č. 21 – Půdorysy mílových pevnůstek č. 48 a č. 50 TW na Hadriánově valu. Zdroj: Breeze-Dobson 2000, 35.

7. Antoninův val

7.1. Antoninovo tažení

Před samotným popisem Antoninova valu popíši události, která tomu předcházeli. Císař Antoninus Pius, celým jménem *Titus Aurelius Fulvus Boionius Arrius Antoninus*, byl adoptivním synem císaře Hadriána a po jeho smrti roku 138. po Kr. se ujal vlády. Jeho první kroky vedly ke změně římské politiky v Británii a to tak, že vyslal nového guvernéra provincie Lollia Urbica (celým jménem *Quintus Lollius Urbicus*) s jasnými úkoly, a to znovu obsadit jižní Skotsko a nechat vystavět nový val přes Forth-Clyde šíji. Důvodem pro tuto změnu politiky byla válečná akce ze strany kmene Brigantů, kdy napadli Genounianské území. Následně císař připravil Briganty o jejich území. Bohužel tyto události, ačkoliv nemusí tak vyznít, jsou nejasné. Zprv kmen Brigantů již dávno žil v provincii a je tedy skoro nemožné, aby jim císař vzal jejich území (jedině, pokud by to znamenalo jejich vyvraždění, či vystěhování) a zadruhé, lokalita Genounianského území je neznámá. Je dosti pravděpodobné, že se nejednalo o kmen Brigantů, neboť jméno se mohlo zaměnit s často používaným označením Britanné, tedy se mohlo jednat o úplně jiný kmen (Breeze-Dobson 2000, 88).

Další otázkou je, proč byla nařízena stavba Antoninova valu, a tedy posunutí hranice impéria o 160 km dále na sever? Posunutí hranic by mohlo znamenat, že císař nebral Hadriánův val jako dostatečnou hranici, a to zřejmě z vojenského hlediska. Motivačí samozřejmě mohla být vojenská prestiž. Podobný příklad máme z roku 43. po Kr., kdy vládl císař Claudius a jeho invaze do Británie mu přinesla velké uznání a triumf (Hanson-Maxwell 1986, 60).

Příjezd guvernéra Urbica do provincie Britannia je doložen nápisy, které popisují stavební činnosti *legio II Augusta* v pevnosti Corbridge. Tyto nápisy jsou datovány k rokům 139-140. po Kr. Délku kampaně guvernéra Urbica přesně neznáme, ale pravděpodobně trvala necelé tři roky, neboť na přelomu let 142/143. po Kr. byly raženy pamětní mince zobrazující císaře Antonina Pia jako imperátora (Breeze-Dobson 2000, 90).

Antoninská okupace Skotska v celém svém rozsahu trvala 25 let a končila opuštěním Antoninova valu (Mattingly 2006, 426).

7.2. Stavba a dimenze Antoninova valu

Antoninův val, který je dlouhý 60 km (Mattingly 2006, 154), a tedy dosahoval necelé poloviny velikosti Hadriánova valu, leží na území mezi Bo'ness a Old Kilpatrick. Je nutné zmínit, že ačkoliv val využil prostor mezi Forth-Clyde, jako dříve zmiňovaný Agricola, během svých válečných tažení, neměl žádné přímé navázání jako měl Hadriánův val na Stanegate. Je nutno na začátku zmínit, že val byl opuštěn v roce 164. po Kr., tedy 20 let po vybudování. Tento krok byl imperiální politikou Říma, kdy pravděpodobně udržení tohoto valu bylo jak ekonomicky, tak vojensky náročné.

Val byl oproti Hadriánově valu postaven převážně z drnů, ale také i z hlíny a jílu a byl postaven na silných kamenných základech, které byly široké 4,5 m a jeho výška byla nejméně 3 m, pravděpodobně vyšší (Breeze 2007, 55, Breeze-Dobson 2000, 94). Použití kamene v základech zlepšovalo nejen stabilitu, ale také odtok vody. Bohužel doklady kanalizace na Antoninově valu jsou malé, a tedy nemůžeme s určitostí říci, že byla kanalizace po celé délce valu.

Jak bylo zmíněno v předešlém odstavci, přesnou výšku valu neznáme, a tedy nevíme kolik měl vrstev. Díky přírodním podmínkám je logické, že val postupem času ubýval, avšak díky archeologickým výzkumům bylo objeveno až 22 vrstev. Podle vojenské příručky víme, že tyto drnové „bloky“, byly vyříznuty o rozměrech 45x30x15 cm. Tedy pokud byla tloušťka každého „bloku“, 15 cm, val měl výšku okolo 3,35 m anebo více, díky základům (Breeze 2007, 55).

Další podstatnou částí valu by příkop. Mezi ním a valem se nacházela berma o šířce 6,1 m. Samotný příkop měl klasický profil ve tvaru V a podél něj se nacházely čtvercové odtokové kanálky (Filds 2005, 37). Tyto kamenné kanálky ani tak nemusely sloužit k odtoku vody, jako spíše zpevnění hrany příkopu, kde bylo podloží méně stabilní anebo spíše pravděpodobněji sloužily jako obložení vnitřního okraje vyvýšené bariery (viz. odstavec níže) (Hanson-Maxwell 1986, 75).

Šíře a hloubka příkopu nebyla jednotná. Například příkop v Croy Hill byl široký pouze 4,3 m, v Bar Hill 14,6 m a v Callendar Park dokonce 20,7 m. Otázkou je, proč byl takto příkop variabilní? Pravděpodobně záleží na dané lokalitě, kde byl vykopán. Například příkop u Balmuidy nemusel být tak široký, neboť řeka společně s pevností tvořila dostatečnou ochranu (Hanson-Maxwell 1986, 75-76). Dalším faktorem může být, to že každá pracující skupina legionářů pracovala jinak, a tedy proto můžeme vidět různé odchylky při stavbě příkopu, valu či dalších částí. Nicméně

průměrně byl široký 12,2 m a hluboký 3,66 m. Hlína, která byla vykopána z příkopu byla hozena na severní stranu, kde vytvořila další přírodní bariéru (Fields 2005, 37).

Třetí, a velice důležitou částí byla tzv. vojenská cesta, která byla postavena ze štěrku a kamenní (Field 2005, 37). Ta běžela souběžně s valem po celé jeho délce ve vzdálenosti 15-45 m jižně od něj. Takovéto silnice byly vždy nedílnou součástí jakéhokoliv hraničního systému, neboť sloužily k rychlé a snadné přepravě materiálu, pochodu vojsk, či ke komunikaci. Cesta byla podle vojenských norem široká 4,9-5,5 m, kdy po jejích stranách byly odvodňovací příkopy (kanály) (Hanson-Maxwell 1986, 83).

7.3. Pevnosti

Další a taktéž důležitou součástí valu byly pevnosti a pevnůstky a jiná rozšíření. Některé pevnosti a dvě pevnůstky byly postaveny již před samotnou stavbou valu. Tato skutečnost může být odůvodněna tím, že val byl postaven z východu na západ a východní pevnosti byly tedy dočasné anebo později postavené. Zato pevnosti na západě byly většinou dříve postaveny, tedy val byl stavěn směrem k nim (Breeze-Dobson 2000, 99). V roce 1975 J. P. Gillam předložil tézi, proč tomu tak bylo, že některé pevnosti byly postaveny, během anebo po stavbě valu. A ta téze je taková, že prvotní plán Antoninova valu počítal pouze se 6 hlavními pevnostmi, které byly vždy od sebe vzdáleny 12,8 km. Mezi těmito pevnostmi měly stát pevnůstky, které byly od sebe v intervalech 1,6 km. Avšak během stavby valu se počet pevností zvýšil a jejich vzdálenost mezi sebou byla nižší. (Breeze-Dobson 2000, 99).

K dnešnímu dni je rozpoznáno 17 pevností na valu + 2, které jsou nejisté. Jedná se o Inveravon a Falkirk, kdy jejich důvodem nejistého zařazení je jejich vzdálenost od valu. Po dostavbě nových 11 pevností byl interval mezi pevnostmi, jak bylo zmíněno v předešlém odstavci, menší a to 2,4-4,8 km. Takovýto krátký odstup nebyl nikde jinde v říši znám a tato změna umožnila lepší přehled dohled nad nepřátelským územím (Fields 2005, 37). Díky přístavbě nových pevností rozdělujeme výstavbu Antoninova valu na dvě fáze. První byla v rozmezí let 142.-158. po Kr. a druhá 158.-164. po Kr.

Co se týče velikostí pevností, tak původních 6 pevností dokázalo pojmout kompletní auxiliární jednotky. Ku příkladu pevnost v Bar Hill dokázala ubytovat 500 mužů ve zbrani po celou dobu životnosti pevnosti. Ale na druhou stranu pevnost v Auchendavy by takto velkou jednotku nepojala. Tedy pevnosti byly ve velikostech rozdílné (Breeze-Dobson 2000, 102).

Většina pevností byla obehnaná drnovou hradbou, která stála na kamenném podloží a její vzhled byl podobný samotnému valu. Šíře hradby byla v rozmezí 3,7-6,1 m. Pevnosti Balmuidy a Castlecary měli jako jediné pevnosti hradbu z kamene o šíři 2,3-2,4 m. Všechny pevnosti, až Balmuidy a Castlecary, měly čtyři dřevěné brány chráněné věžemi. Přístup do těchto věží byl pravděpodobně za pomoci žebříku. V každém rohu pevnosti byly věže. Tyto defensivní prvky pevnosti můžeme vidět na Trajánovu sloupu (Fields 2005, 38).

Hlavní budovy v těchto pevnostech byly z kamene, kasárny, stáje a sýpky byly ze dřeva. Avšak je nutno podotknout, že pevnosti na Antoninově valu nebyly jednotné, co se týče staveb, tak jako pevnosti na Hadriánově valu. Například pevnost v Croy Hill měla sýpku umístěnou v praetentuře, zatím co *praetentura* v pevnosti Cadder byla prázdná, nebo byla opuštěna prázdná. Většina pevností, až na Cadder a Baersden, měla ve střední části tábora budovy kasáren, sýpek a *principia* (Bailey 1994, 299). Lázně byly původně stavěny uvnitř pevnosti, ale v pozdější fázi byly umístěny do rozšířené části pevnosti. Jejich podoba byla klasického rázu, kdy se skládaly ze tří částí a to *apodyterium* (převlékací místnost), *tepidarium* (teplá místnost) a *caldarium* (nejteplejší místnost) (Bailey 1994, 300).

Rozšíření bylo rozpoznáno u 7 pevností (většinou na východní straně pevnosti), a to u Bar Hill, Croy Hill, Westerwood, Rough Castle, Cadder, Bearsden a Duntocher. Toto rozšíření tábora bylo o velikosti poloviny pevnosti, avšak u pevností Rough Castle, Duntocher a Cadder, byla tato rozšíření větší než samotné pevnosti (Hanson-Maxwell 1986, 92). Dalším důležitým faktem je, že pevnosti na Antoninově valu nestaly přes val, jako tomu bylo u Hadriánova valu.

Nedílnou součástí valu byly, jak již bylo zmíněno dříve, pevnůstky. Tyto pevnůstky byly od sebe vzdáleny v intervalu cca 1,3 km. Jejich hradba byla postavena z drnu, který byl položen na kamenné základy. U všech pevnůstek, až na Cleddans, byly rozpoznán příkop, v některých případech dva příkopy. Vnitřní rozměry těchto pevnůstek byly okolo 21 m². Vnitřní budovy nebyly přesně rozpoznány, ale s největší pravděpodobností zde ležely kasárny, které mohly pojmout maximálně polovinu centurie (Fields 2005, 39 – Hanson-Maxwell 1986, 95). Svojí velikostí a účel jsou velice podobné mílovým pevnůstkám na Hadriánově valu (Gilliam 1975, 55).

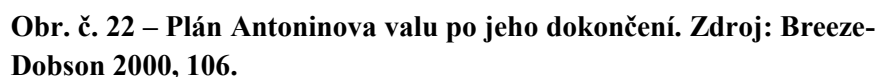
Posledními pevnostmi, které jsou součástí valu, ale neleží při něm, jsou pevnosti Camelon, Ardoch, Strageath a Bertha. Všechny pevnosti, vyjma Berthy, měly přístavbu, která byla většinou větší

7.4. Posádky valu

Informace týkající se rozložení a počtu posádek na valu máme díky inskripcím, rozložení pevností a samotného valu. Největší pevnost v Mumrills poskytovala ubytování pro jedinou nám známou jízdní jednotku doloženou na Antoninově valu, a to pro *ala I Tugrurum*. Další jednotky, které můžeme s určitostí zařadit jako posádku valu, jsou *cohors milliaria peditata* a *cohors I Baetasiurum quingenaria peditata* (v Old Kilpatrick), *cohors IV Gallorum quingenaria equitata* (v Castlehill), *cohors quingenaria peditata* (v Cadder a Balmudie), *cohors I Baetasiurum quingenaria peditata* a *cohors I Hamiorum quingenaria* (v Bar Hill), *cohors I Tugrurum milliaria peditata* + *cohors I Vardullorum milliaria equitata* + vexillace II a VI legie (v Castlecary) a nakonec *cohors VI Nerviorum quingenaria peditata* (v Rough castle) (Breeze-Dobson 2000, 111).

Celkový počet usídlených jednotek na valu není přesně znám, ale pravděpodobně byl o trochu menší než na Hadriánově valu, který nutno podotknout, byl dvakrát tak větší.

Co se týče počtu vojáků, kteří se podíleli na stavbě valu, tak ten je odhadován na 7 000, kdy víme, že se stavby zúčastnily 3 legie, a to legio II Augusta z Caerleonu (*Isca Silurum*), legio VI Victrix pia fidelis z Yorku (*Eboracum*) a legio XX Valeria Victrix z Chesteru (*Deva Victrix*). Každá skupina legionářů měla na starosti stavbu určitých úseků (stejně jako na Hadriánově valu), který byl dlouhý 3-5,9 km (Fields 2005, 41).

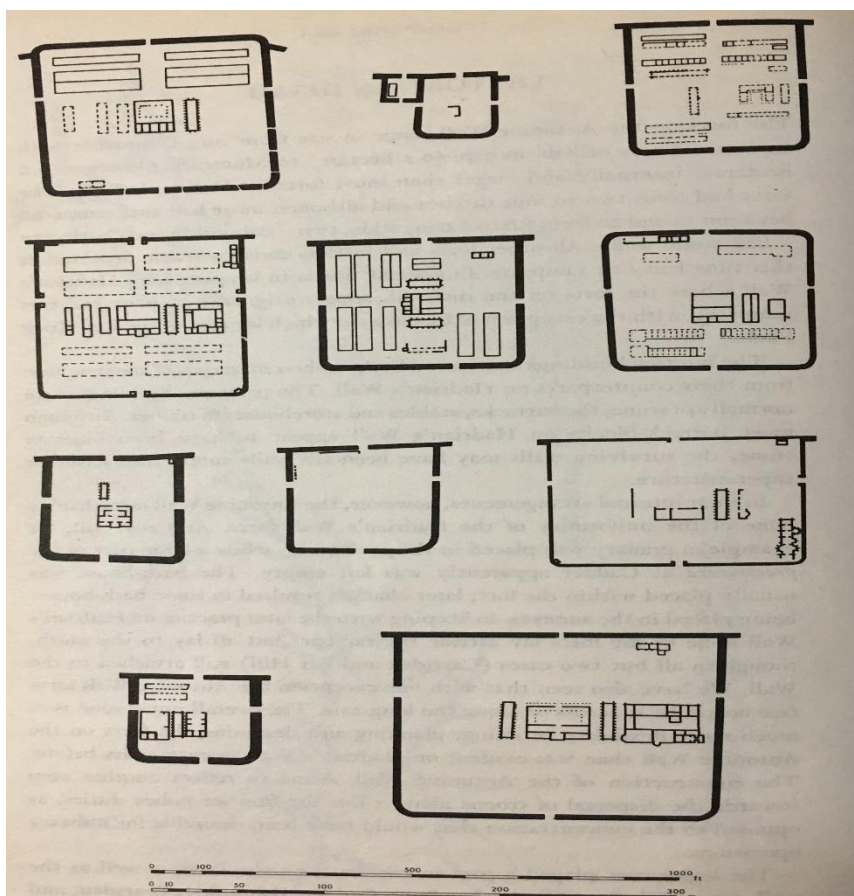
7.5. Funkce valu

K pochopení samotné funkce valu nám mohou pomoci pevnosti a rozmístění jednotek na valu. Oproti Hadriánově valu, byl tento val ve druhé fázi stavby rozšířen o více pevností a pevnůstek, které byly, oproti výše zmiňovanému Hadriánově valu, od sebe v krátké vzdálenosti. Tato skutečnost, že byly přidány nové fortifikační prvky na val, mohla poukazovat na větší riziko ze strany nepřátel Říma. Ale pokud tomu tak bylo, tak val potřeboval dostatečně silnou posádku, aby se dokázala ubránit. Bohužel většina pevností by svojí velikostí nedokázala pojmout větší počet vojáků, kteří by byli schopni val ubránit. Tedy pokud val nebyl primárně postaven jako defenzivní prvek, musel být postaven, jako prvek pozorovací.

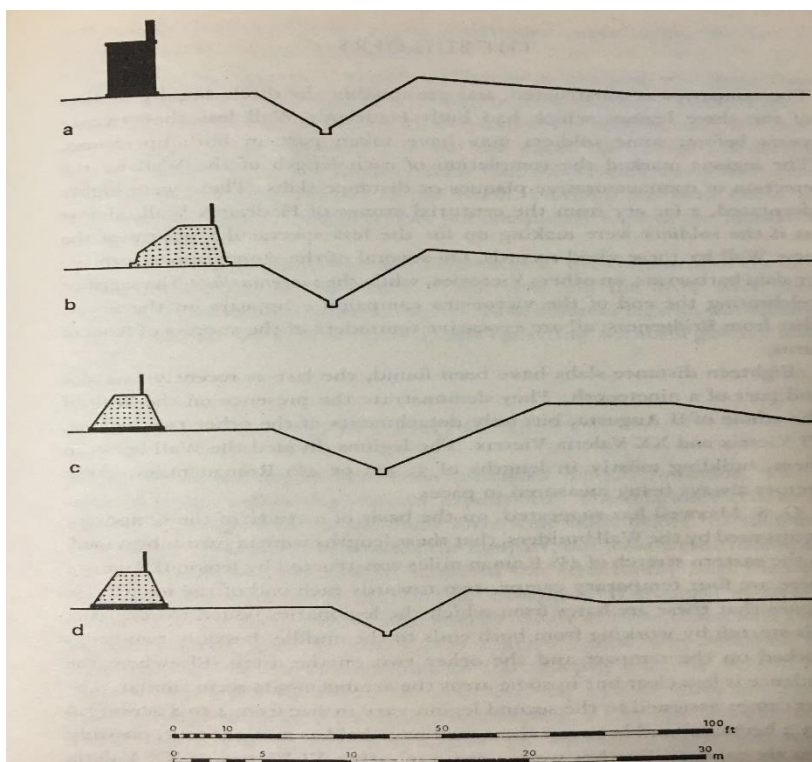
Tento názor podporují tyto skutečnosti:

1. Jak bylo zmíněno dříve, pevnosti a pevnůstky nedokázaly pojmout dostatečně velký počet vojáků pro obranu samotného valu.
2. Některé pevnosti na valu byly obehnané 2-3 příkopy a to znamená, že při stavbě se počítalo s možným překonáním samotného valu.
3. Pokud stavitelé plánovali val postavit tak, aby dokázal odolat nepřátelům, museli by jistě některé části valu, pokud ne celý val, postavit z odolnějšího materiálu. Ačkoliv je logické, že na stavbu valu byl použit materiál, který byl lehce dostupný a samozřejmě ekonomicky výhodný.
4. Valu chybělo tzv. Vallum, které bylo čistě defenzivním prvkem.
5. Římská armáda byla zvyklá bojovat na otevřeném prostoru, který byl pro ni výhodnější, lepší.

Tedy Antoninův val bychom měli spíše brát jako jistou bariéru, než jako hranici říše (*limes Romanus*). Tato stavba, stejně jako Hadriánův val, sloužila k pozorování okolí, vpouštění obyvatel do anebo za val.

Obr. č. 23 – Plán pevností na Antoninově valu. Zdroj: Breeze-Dobson 2000, 108.

Obr. č. 24 – Porovnávající části Hadriánova (část a+b) a Antonina valu (c+d). Zdroj: Breeze-Dobson 2000, 97.

8. Tažení Septimia Severa

Dobu tažení císaře Septimia Severa (celým jménem *Lucius Septimius Severus Pertinax*) máme dobře doloženou díky historickým pramenům od antických autorů jako byl *Cassius Dio* a *Herodianus*. Díky těmto autorům víme, že tažení začalo roku 208. po Kr. a skončilo císařovou smrtí v roce 211. po Kr.

Je nutno zmínit, že před samotným tažením rozdělil (s největší pravděpodobností) císař Severus provincii Britannia na dvě části, a to Britannia Superior a Britannia Inferior. Kdy v první zmiňované části byly usídleny dvě legie, a to *legio II Valeria Victrix* (v Chesteru) a *legio II Auditrix* (v Caerleonu). V druhé části sídlila *legio VI Victrix* (v Yorku) (Hoffmann 2013, 161).

Jak bylo zmíněno v předchozím odstavci, tažení bylo zahájeno roku 208. po Kr., kdy císař vyslyšel prosbu tamějšího guvernéra provincie, který v dopise žádal o větší počet vojáků (posily) pro lepší obranu provincie anebo přítomnost samotného císaře. Důvodem pro tuto žádost bylo povstání barbarů, kteří napadli římské území, vyplenili ho a celkově způsobili velkou destrukci. Barbarskými kmeny, které napadly území Říma, byly pravděpodobně Maeatae (tento kmen zřejmě obýval území Stirlingshire a Strathmore) a Kaledonští (Keepie 2004, 15). Císař odpověděl tím způsobem, že vytáhl společně se svými syny Caracallou (*Marcus Aurelius Severus Antoninus*) a Getou (*Publius Septimius Geta*) včele svých vojsk do provincie. Zapojení synů do tohoto tažení bylo odůvodněno tak, že císař chtěl syny vymanit z luxusu a pohodlí Říma. Avšak je více pravděpodobné, že císař chtěl svým synům ukázat vojenský život a disciplínu (Breeze-Dobson 2000, 139).

Přípravy k tomuto tažení byly velikého rozměru a jsou dobře archeologicky zdokumentované. Například v pevnosti Corbridge, která ležela na tradiční invazní cestě do Skotska, byla přestavěna sýpka. Druhým příkladem je pevnost v South Shields, kde máme doloženou stavbu 13 nových zásobovacích budov. Toto rozsáhlé stavění sýpek naznačuje, že tyto přípravy nebyly pouze pro jediné

tažení, ale pro nové a stálé pevnosti, které měly vzniknout na území dnešního Skotska (Breeze-Dobson 2000, 140).

Charakteristickým rysem pro toto tažení jsou pochodové tábory, které dle jejich velikosti rozdělujeme do tří hlavních kategorií a to 23 ha, 55 ha a 67 ha, kdy největší a nejjižnější tábory byly od sebe vzdáleny v intervalu 10,5-13 km (Maxwell 1989, 60). Díky velikostem těchto táborů můžeme odhadnout velikost armády, která se pod vedením císaře zúčastnila tohoto tažení, a to na cca 40 000 vojáků ve zbrani (Keepie 2004, 15).

Jak tedy probíhalo samotné tažení. Předpokládá se, že vojsko vyrazilo ve více skupinách (nebylo jednotné) z Corbridge na lokalitu Newstead, kde se následně legie a auxílie spojily do jednotné armády. Lokalita Newstead je velice příhodnou lokalitou, neboť zde byl brod přes řeku Tweed, která byla na cestě na území dnešního Skotska (Maxwell 1989, 60). Poté se vydala armáda podél římské silnice z Newsteadu na lokalitu St. Leonard's Hill (v horním Lauderdale), z ní následně do Channelkirk ležící na vrcholu údolí, které poskytovalo příhodné místo pro stavbu táborů. Předpokládalo se, že armáda pochodovala přes lokalitu Inveresk, ležící u pobřeží Forth, avšak nalezený tábor by se svojí velikostí nedokázal pojmout tak velkou armádu. Další lokalitou, kterou armáda procházela, byla pevnost Cramond, kterou s jistotou řadíme do období tohoto tažení (Maxwell 1989, 62). Poté Severus pravděpodobně rozdělil vojsko na dvě části, kdy s jednou částí táhl proti nepřátelským kmenům a druhou zanechal pro případné odražení nepřítele (Maxwell 1989, 63).

U pochodových táborů o velikosti 23 ha není přesně znán jejich účel. Je možné, že v těchto táborech žili zvědové, rukojmí anebo vězni. Spíše je více pravděpodobné, že zde byla část armády, které kontrolovala území před případnými útoky, či se podílela na defenzivních pracích (Maxwell 1989, 63). Ačkoliv nevíme neznáme přesná místa, kde se odehrály bitvy či jak byly velké armády nepřátel, víme, že se nepřátelé uchýlili k partyzánské taktice, díky níž Římané utrpěli velké ztráty. Navzdory těmto ztrátám císař téměř konce ostrova a nepřátele porazil. Poté byla podepsána smlouva, díky které nepřátelé ztratili nemalou část území (Keepie 2004, 15). Po těchto událostech převzali císař Severus a jeho syn Caracalla titul *Britannicus* a druhý syn Geta byl ustanoven jako spoluvládce. Titul

Britannicus byl také přiřazen šesté legii (*legio VI Victrix*). V téže době byla zahájena výstavba pevnosti na lokalitě Carpow, která svojí velikostí cca 12 ha dokázala pojmout část legie. Pravděpodobně zde sídlila část legie VI Victrix anebo *legio II Augusta*. Tato lokalita mohla být výchozím bodem pro další tažení na území dnešního Skotska (Breeze-Dobson 2000, 141). Celkově, císař Severus je jedním z nejlépe zdokumentovaných císařů na území Británie. A to z velké části díky tomu, že nechal přestavět pevnosti v severní Anglii a pravděpodobně znovu obsadil Hadriánův val (Hoffmanm 2013, 163).

V roce 210. po Kr. se císař se svým synem Caracallou vrátili do Yorku, kde zřejmě plánovali další tažení proti nepřátelským kmenům. Ale po pár měsících, roku 211. po Kr., povstal kmen Maeatae ke kterému se později přidali Kaledonané. V té době byl císař vážně nemocný, a nakonec zemřel v témže roce 4. února. Po této události podepsal Caracalla s nepřáteli mír a odcestoval zpět do Říma (Breeze-Dobson 2000, 142).

Obr. č. 25 – Mapa ukazující umístění římských pochodových táborů na území dnešního Skotska za Septimia Severa. Zdroj:<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/aff/Roman.Britain.Severan.Campaigns.jpg/800pxRoman.Britain.Severan.Campaigns.jpg>, datum stažení 2.5.2019 08:43

9. Závěr

Proces dobytí a konsolidace provincie Britannia, převážně její severní části (dnešního Skotsko), nebyl lehkou záležitostí pro římská vojska. Nejblíže k úplnému dobytí výše zmiňovaného území, dle mého názoru, byl guvernér Agricola. Naneštěstí pro něj, tři události zbrzdily jeho postup a to, zaprvé – během jeho guvernéřství se u moci vystřídali tři císaři (Vespasian, Titus a Domitian), kdy pokaždé po smrti předchozí císaře nastal „útlum“, dobyvačné politiky. Ačkoliv, jak již bylo zmíněno dříve, měl guvernér jistou volnost v konání, hlavní příkaz k obsazení nového území dával císař. Tento „útlum“, nastal během třetí a páté sezony Agricolova tažení. Zadruhé – po finálním střetu u Mons Graupius, kdy se zdá, že byl poražen největší odpor nepřátel, byl guvernér Agricola odvolán zpět do Říma. Tento krok můžeme odůvodnit tak, že narůstaly nepokoje v jiných částech říše, například v Germánii, Dácii a Panonii. Tedy císař potřeboval větší počet mužů na obranu těchto částí. Toto stahování jednotek máme doložené díky inskripcím. A nakonec zatřetí – čtvrtá Agricolova sezona měla být poslední sezonou na území Británie, proto byl zastaven postup dále na sever a místo toho byla započata výstavba pevností na šíjí Forth-Clyde. Tyto nově, na šíji, vystavěné pevnosti můžeme brát jako prototyp první hranice na území dnešního Skotska. Je ale více pravděpodobné, že tyto pevnosti byly spíše ofenzivního charakteru, kdy měly budoucímu guvernérovi posloužit jako výchozí bod pro další tažení dále na sever.

Po odvolání guvernéra Agricoly, byly římské jednotky usídlené v pevnostech Glen Forts a Gask Ridge. Pevnosti Glen Forts byly spíše ofenzivního rázu, kdy se pravděpodobně počítalo s dobytím a začleněním Highlands do provincie, neboť na lokalitě Inchtuthil máme náznaky civilního osídlení (*canabae*). Nicméně od tohoto cíle bylo upuštěno, neboť víme, že pevnosti Glen Forts a Gask Ridge byly v rychlém sledu opuštěny. Toto opuštění bylo, jak jsem zmínil dříve, zapříčiněno narůstajícími problémy v Dácii.

Zajímavostí je, že Římané neměli v úmyslu obsadit (převážně) západní pobřeží Skotska. Jisté náznaky máme během páté sezony Agricolova tažení, ale s jistotou je nemůžeme potvrdit. Zřejmě tato západní oblast byla pro Řím „neatraktivní“, a to buď z ekonomického hlediska a nebo strategického.

Kdy tedy můžeme mluvit o vytvoření limitu v Británii? Jako *limes Romanus* určujeme Hadriánův val. Výstavba tohoto komplexu

byla z jediného důvodu a to, změna imperiální politiky Říma. Dle mého názoru císař Hadrián chtěl omezit počet válečných konfliktů na minimum, což se mu povedlo. Dalším důvodem, proč nevedl dobytvačnou politiku na území provincie Britannia, je ten, že pravděpodobně neviděl smysl a potenciál pro toto konání. Highlands a Lowlands (celkově vzato celé Skotsko) byly chudé na cenné kovy. Oproti tomu území dnešního Walesu, Cornwallu bylo bohaté na zlato, stříbro, měď a cín.

Druhá okupace Skotska, tedy Antoninská, v důsledku nepřinesla nic nového, kromě stavby Antoninova valu, který není uznáván jako *limes Romanus*, ale spíše jako jistá bariéra oddělující římskou říši od nepřátel, kdy měla pozorovací, strážní funkci. Tuto funkci vykonávala 20 let, než byla opuštěna a následně byla ustanovena hranice zpět na Hadriánově valu.

Poslední tažení římských vojsk na území dnešního Skotska proběhlo za panování císaře Septimia Severa. Toto tažení je velice dobře doloženo jak písemně, tak archeologicky. Víme, že císař plánoval znovu obsadit a obnovit Antoninův val, ale k tomu bohužel nedošlo. Ačkoliv víme, proti komu císař bojoval a jakým směrem táhl s vojsky, neznáme lokace, kde se utkal s nepřáteli. Toto tažení, stejně jako Antoninovo, bylo na popud nepřátel, kteří ohrožovali římskou říši. Avšak, dle mého názoru, v případě císaře Antonina a Severa šlo spíše o prestiž. U Severa to dokládá ta skutečnost, že po podepsání mírové smlouvy, kdy byla zabrána část území nepřátel, obdržel císař a jeho syn Caracalla titul *Britannicus*. Podobnost můžeme vidět u císaře Claudia, který podnikl invazi do Británie roku 43. po Kr.

Pokud bych měl symbolicky porovnat úspěchy římských vojsk na území provincie Britannia, tak největším úspěchem byla stavba Hadriánova valu, neboť byla vytyčena hranice říše, která vydržela ve své funkci skoro celých 300 let.

Zdroje obrázků

Č.1 - <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4947046>

Č.2 - <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4947046>

Č.3 - <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1752642>

Č.4 - Hanson, S. W. 1987: *Agricola and the Conquest of the North*. London.

Č.5 - Hanson, S. W. 1987: *Agricola and the Conquest of the North*. London.

Č.6 - <http://roman-britain.co.uk/military/campaigns-agricola.htm>

Č.7 - <http://roman-britain.co.uk/places/deva.htm>

Č.8 - Hanson, S. W. 1987: *Agricola and the Conquest of the North*. London.

Č.9 - Hanson, S. W. 1987: *Agricola and the Conquest of the North*. London.

Č.10 - Hanson, S. W. 1987: *Agricola and the Conquest of the North*. London.

Č.11: http://www.battlefieldsofbritain.co.uk/images/mons_graupius_action1a.jpg?crc=3829445251

Č.12 - Wooliscroft, J. D. – Hoffmann, B. 2006: *Rome's first frontier: The Flavian occupation of Northern Scotland*. Stroud.

Č.13 - Pitts, F. L. – Joseph ST. K. J. 1985: *Inchtuthil: The Roman Legionary Fortress – Excavations 1952-65*. In: Briannia Monograph. Series no. 6. London

Č.14: <https://i.pinimg.com/originals/83/a2/15/83a215cff293b9a983cc2cb798bbd17c.jpg>

Č.15:<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1504410>

7

Č.16:[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/28/Stane gate.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/28/Stane_gate.jpg)

Č.17 - Breeze, D. J. – Dobson B. 2000: *Hadrian 's Wall*.⁴ London.

Č.18 – Breeze, D. J. – Dobson B. 2000: *Hadrian 's Wall*.⁴ London.

Č.19 – Breeze, D. J. – Dobson B. 2000: *Hadrian 's Wall*.⁴ London.

Č.20 – Breeze, D. J. – Dobson B. 2000: *Hadrian 's Wall*.⁴ London.

Č. 21 – Breeze, D. J. – Dobson B. 2000: *Hadrian 's Wall*.⁴ London.

Č.22 – Breeze, D. J. – Dobson B. 2000: *Hadrian 's Wall*.⁴ London.

Č.23 – Breeze, D. J. – Dobson B. 2000: *Hadrian 's Wall*.⁴ London

.

Č.24 – Breeze, D. J. – Dobson B. 2000: *Hadrian 's Wall*.⁴ London.

Č.25:<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/af/Roman.Britain.Severan.Campaigns.jpg/800px-Roman.Britain.Severan.Campaigns.jpg>

Antické prameny

Suetonius, G. *Životopisy dvanácti císařů*. Přeložili Bohumil Ryba a Jana Nechutová, 3. vydání, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1998.

Tacitus, P. C. *Dějiny, Život Iulia Agricoly, Germánie, Rozprava o řečnících*. Přeložili Antonín Minařík, Antonín Hartman a Václav Bahník, 1. vydání, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976

Literární zdroje

Bailey, B. G. 1994: *The provision of fort-annexes on the Antonine Wall*. In: Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland. Volume 124. Edinburgh, 299-314.

Birley, A. R. 2005: *The Roman Government of Britain*. Oxford.

Breeze, D. J. 2007: *Roman Frontiers in Britain*. London.

Breeze, D. J. 2006: *Roman Scotland: Frontier country*.² London.

Breeze, D. J. – Dobson B. 2000: *Hadrian 's Wall*.⁴ London.

Clarke, S. 2000: *The west annexe at Newstead (Trimontium), Roxburghshire*. In: Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland. Volume 103. Edinburgh, 457-467.

Dore, N. J. 1981: *Flavian Coarse Pottery in Northern Britain*. In: Scottish Archeological Forum. Series no. 11. Edinburgh, 62-70.

Keepie, L. 2004: *The legacy of Rome: Scotland's Roman remains*.³ Edinburgh

Fields, N. 2003: *Hadrian's Wall AD 122-410*. Osprey.

Fields, N. 2005: *Rome's Northern Frontier AD 70-235: Beyond Hadrian's Wall*. Osprey.

Fraser, E. J. 2005: *The Roman conquest of Scotland: The battle of Mons Graupius AD 84*. Stroud.

Gilliam, P. J. 1975: *Possible changes in plan in the course of the construction of the Antonine Wall*. In: Scottish Archaeological Forum. Volume no. 7. Edinburgh, 51-56.

Hanson, S. W. – Maxwell, G. S. 1983: *Rome's North West Frontier: The Antonine Wall*. Edinburgh

Hanson, S. W. 1987: *Agricola and the Conquest of the North*. London.

Hoffmann, B. 2013: *The Roman invasion of Britain: Archaeology versus History*. Croydon

Mattingly, D. 2006: *An Imperial Possession: Britain in the Roman Empire, 54 B.C. – A.D. 409*. London.

Maxwell, G. S. 1989: *The Romans in Scotland*. Edingburgh.

Pitts, F. L. – Joseph ST. K. J. 1985: *Inchtuthil: The Roman Legionary Fortress – Excavations 1952-65*. In: Briannia Monograph. Series no. 6. London.

Robertson, S. A. 1983: *Roman coins found in Scotland, 1971-82*. In: Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland. Volume 113. Edinburgh, 405-448.

Simkins, M. 2001: *The Roman Army from Hadrian to Constantine*.¹⁸ Osprey.

Shotter, D. 2004: *Roman Britain*.² NY.

Wooliscroft, J. D. 2002: *The Roman Gask Frontier: The Current State of Research*. In: The Roman Frontier on the Gask Ridge Perth and Kinross. British Archaeological Reports. Series no. 335. Oxford, 1-29.

Wooliscroft, J. D. – Hoffmann, B. 2006: *Rome's first frontier: The Flavian occupation of Northern Scotland*. Stroud.

Internetové zdroje

<https://canmore.org.uk>

- Tato webová stránka obsahuje 320 000 záznamů o archeologických lokalitách, budovách atp. po celém Skotsku.
- Záznamy, kterou jsou na této webové stránce, byly vytvořeny pomocí archeologických monografií, výkopových prací a sborníků.

<http://roman-britain.org/>

- Tato webová stránka se zabývá tematikou římské Británie.
- Jednotlivé články na této webové stránce jsou vytvořeny pomocí článků ze sborníků *Britannia*, které je těžké sehnat v České republice.

<http://penelope.uchicago.edu>

- Na této webové stránce jsou uložena díla antických autorů, která jsou v originální podobě anebo v anglickém překladu.
- V této práci byla využita informace z *Historia Augusta*, Life of Hadrian.